

Informele straatverkoop

**Een studie naar motieven en percepties waarom de
straatverkoper in Salvador werkt in de informele sector**

Floor Baptista Viegas

Master Multiculturalisme in Vergelijkend Perspectief

Informele straatverkoop

Een studie naar motieven en percepties waarom de straatverkoper in Salvador werkt in de informele sector.

Auteur: Floor Baptista Viegas

Studentnummer: 3975525

E-mail: floorviegas@yahoo.com

Docentbegeleider: Dr. Martijn Oosterbaan

Instelling: Universiteit Utrecht

Faculteit Sociale Wetenschappen

Culturele Antropologie: Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Datum: 15 augustus 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	1
Afkortingenlijst.....	2
Samenvatting.....	3
Inleiding.....	6
Structuur.....	8
1. Beknopte samenvatting van de Braziliaanse economie.....	9
1.1 Informaliteit, ‘een blok aan het been’.....	11
2. Wat is informaliteit?	14
2.1 Herkomst en evolutie	16
<i>Informele sector</i>	16
<i>Informele straatverkoop in Salvador</i>	17
3. De informele sector; een overlevingsstrategie?	19
3.1 Relatie tussen de overheid en informaliteit.....	21
3.1.1 Sociale ongelijkheden en informaliteit.....	21
3.1.2 Relatie tussen corruptie en informaliteit.....	22
3.2 Conclusie: Informaliteit en verzet.....	23
4. Zeven beleidsterreinen richting formalisering.....	25
5. Methodologie.....	28
6. De straten van Salvador.....	33
6.1 Profiel straatverkopers.....	33
6.2 Van informeel naar formeel.....	37
6.2.1 Programma MEI.....	37
6.2.2 Bolsa Familia	39
6.2.3 Aangeboden cursussen.....	40
<i>Communicatie</i>	43

7.	Beweegredenen om in de informele sector te werken.	45
7.1	Waarom informele straatverkoper?	45
7.1.1	Kosten en baten analyse.	46
7.1.2	Gezondheidszorg.	49
7.2	Waarom niet werken als formele straatverkoper?	51
7.2.1	Bureaucratie en informaliteit.	52
7.2.2	Braziliaanse oorlog is met de overheid.	52
7.2.3	Corruptie en informaliteit.	53
	<i>Transparante beleidsvoering.</i>	<i>55</i>
	Conclusie.	57
	Bibliografie.	60
	Bijlage.	63

Voorwoord

Brazilië is een land dat mij altijd al heeft geïntegreerd. Zijn rijke geschiedenis en culturele diversiteit maken in mijn mening Brazilië een interessant land om onderzoek te doen. Ik had positieve verwachtingen over de levensstijl en de Braziliaanse mentaliteit en was het voor mij geen moeilijke keuze om uiteindelijk onderzoek te gaan doen in dit land, in de stad Salvador. In hetzelfde jaar dat ik mijn onderzoek mocht uitvoeren stond Brazilië regelmatig in het nieuws met zulke omvangrijke demonstraties die de Brazilianen in jaren niet hebben gehad. Aanleiding van deze demonstraties was het grote evenement dat in Brazilië plaats ging vinden, namelijk de wereldkampioenschappen voetbal. Grote geldbedragen zouden er besteed moeten worden aan voorbereidingen die de overheid zou moeten treffen om het land ‘WK’ proef te maken. Braziliaanse inwoners waren het hier duidelijk niet mee eens.

Na een paar weken te hebben besteed aan de voorbereidingen van mijn vertrek naar Brazilië, ben ik naar de stad Salvador gevlogen waar ik mijn onderzoek ten uitvoering zou brengen. Eenmaal in de stad aangekomen voelde ik me direct welkom, mensen waren vrolijk en genoten van het leven. Dat integreerde mij. Pas toen ik van een aantal instanties en buurtbewoners hoorde in welke levensomstandigheden de informele straatverkoper zich bevonden, was mijn interesse gewekt om dit verder uit te zoeken; ik zag namelijk het tegenovergestelde. Vragen als waarom deze straatverkopers terecht waren gekomen in de informele economie, hoe ze omgingen met vooroordelen, en of het wel waar was dat ze in zulke bare levensomstandigheden leefde als de rest mij deed geloven heeft mij doen besluiten om dit als onderwerp voor mijn scriptie te kiezen.

Ik ben heel dankbaar voor de openhartigheid van mijn doelgroep; de informele straatverkopers in Salvador. Daarom wil ik in eerste instantie voornamelijk deze mensen erg bedanken voor hun hulp. Ook wil ik organisatie Sabrae bedanken voor alle vergaderingen en gesprekken die ik heb mogen bijwonen, net zo goed dat ik zeer dankbaar ben voor de interviews die ik heb mogen houden met Sandra en Paulo, beide medewerker van Sabrae. Ook de organisatie AIIBBA wil ik bedanken die me heeft geïntroduceerd bij veel waardevolle connecties en contacten. Verder bedank ik mijn scriptiebegeleider dr. Martijn Oosterbaan die mijn gedurende mijn veldwerk en de periode daarna heeft begeleid met het schrijven van mijn scriptie. En als laatste ben ik mijn ouders vele dankbaarheid verschuldigd die me door **dik** en *dun* altijd hebben gesteund.

Afkortingenlijst

WK	Wereldkampioenschappen voetbal.
Sabrae	Organisatie die hulp biedt aan kleine en middelgrote ondernemingen in de formele sector.
Reaal/Reais (R)	Braziliaanse valuta. 1 Real staat gelijk aan 0,33 eurocent.
MEI	Microempreendedor Individual. Programma voor kleine zelfstandige informele ondernemers om formeel te worden.
AOW	Algemene ouderdomswet.
OIT	Internationale organisatie die waakt voor fatsoenlijk en productief werk in Brazilië.
ICLS	Internationale arbeidsconferentie van statistiek.
SENAC	Nationale commerciële training en opleiding organisatie

Samenvatting

Wanneer men spreekt over de informele sector ontstaan er al snel negatieve aannames over informaliteit en informele arbeiders. Deze negatieve aannames zijn veelal gebaseerd op vooroordelen. De informele sector kan net zo heterogeen en divers zijn als de formele sector. Verschillende beroepen en branches komen hierin voor. De informele sector op zichzelf is een lucratieve en productieve sector met grote complexe geldstromingen. Ondanks dat de informele sector gedurende een langere tijd gezien werd als een sector die het welzijn van de economie tegenhoudt, is het tevens een sector die vele kansen biedt waar ook de formele sector en arbeiders profijt van kunnen hebben. Veel informele arbeiders worden ingehuurd als bijvoorbeeld freelancers, en veel inkopen worden gedaan bij informele arbeiders. Tevens worden er veel banen gecreëerd waardoor het werkloosheidspercentage van een land daalt.

Ook is de informele sector niet per definitie illegaal. Zo is de verkoop van legale producten met toestemming van een staat als Bahia in Brazilië volledig legaal. Desondanks bestaan er sterke vooroordelen over deze sector. Namelijk dat de informele sector een overlevingsstrategie is, waar informele arbeiders werkzaam in zijn omdat ze niet aan werk kunnen komen in de formele sector en dus geen andere keus hebben dan werken in de informele sector. Informele straatverkopers hebben te maken met meer sociale- en arbeidsonzekerheden dan formele straatverkopers. Ze hebben geen recht op zorgverzekering AOW of pensioen. Het is de onderste laag van de bevolking waar veel armoede en onzekerheden heerst. Om de informele arbeiders uit deze onzekerheden te halen biedt de overheid een programma genaamd MEI aan. Dit programma wil de onzekerheden aanpakken en de leefomstandigheden van informele arbeiders verbeteren. Dit doen ze door het inschrijving proces te vergemakkelijken. Informele arbeiders hoeven niet meer veel papierwerk in te vullen of in lange wachtrijen te staan. Ook zijn de kosten om formeel te worden en te blijven verlaagd. Het klinkt als een aantrekkelijk aanbod die de informele arbeider, indien de bovengenoemde vooroordelen over *geen andere keus hebben* waar zou zijn, wel met beide handen moet aangrijpen. Toch lijkt het tegendeel zich af te spelen, de informele sector blijft een groot onderdeel van de Braziliaanse economie. Wat is hiervan de reden? Hoe profileren straatverkopers zich? In welke mate hebben straatverkopers de keuze om te kiezen tussen formeel of informeel? En waarop baseren ze uiteindelijk de eventuele keuze?

Veel straatverkopers die ik heb gesproken geven aan tevreden te zijn met hun beroep als straatverkoper. Vele kiezen er ook bewust voor om in de informele sector te blijven. Verschillende motieven zijn hier de oorzaak van. Allereerst bestaat er een direct verband

tussen vertrouwen in de staat en het percentage informele arbeiders. Zo geven auteurs aan dat bij weinig vertrouwen in de staat het percentage informaliteit stijgt in Latijn Amerikaanse landen. Dit gebrek aan vertrouwen is onder andere te wijten aan een hoog percentage van corruptie en sociale ongelijkheden binnen natie-staten, zo ook in Brazilië. Net zo goed dat gebrek aan dialoog tussen de staat en informele straatverkopers en onvoldoende transparante overheidsbeleid redenen kan zijn voor weinig vertrouwen in de staat.

Brazilië heeft te maken gehad met een sterke economische groei en vooruitgang nadat het neo-liberale gedachtesysteem zijn aanwezigheid markeerde in het Braziliaanse economische beleid. Toch bleven sociale ongelijkheden onderdeel van de maatschappij en Braziliaanse burgers hebben nog altijd te maken met corruptie. Uit reacties van informele straatverkopers blijkt dat dit wantrouwen nog steeds voelbaar is. De focus van deze scriptie is gevestigd op de informele straatverkopers in Salvador. Salvador heeft een hoog percentage informaliteit die bestaat uit een groot aantal informele straatverkopers. Dit is enerzijds te verklaren aan de hand van de geschiedenis van Salvador die veel te maken had met slavernij en straathandel. Maar ook blijkt dat veel informele straatverkopers er voor kiezen om als straatverkoper te werken omdat ze het simpelweg een leuk beroep vinden. Tevens kiezen sommige straatverkopers er voor niet formeel te willen worden vanwege de volgende motivatie: ze hebben hun twijfels in welke mate de formaliteit wel de garantie kan geven op een beter leven. Beweegredenen voor deze twijfels is enerzijds omdat het geld dat ze 'kwijt' zijn aan belastingen en verzekeringen ze in hun perceptie beter kunnen besteden aan een rijk en relatief luxe leven in gezonde jaren, anderzijds omdat ze in twijfel trekken of ze in 'slechte' jaren wel die voordelen krijgen als de overheid doet beloven. Ook geven de informele straatverkopers aan dat ze geen vertrouwen hebben in de keuze van overheidsuitgave en mate van sociale bescherming van de staat. Dit uit zich vooral gedurende de voorbereidingen van het WK. Veel overheidsuitgaven worden besteed aan infrastructuur en stadions. Dit geld is volgens de informele straatverkopers in Salvador niet alleen verkeerd besteed maar de bedragen zijn veel hoger dan in werkelijkheid nodig is. Ze vermoeden dat veel belastinggeld verdwijnt aan corruptie. Veel straatverkopers besteden het geld liever aan ziekenhuizen en educatie. Veel reacties van straatverkopers in Salvador duiden op argwaan over het beleid betreffende overheidsuitgaven. Veel straatverkopers geven geïnformeerd te worden dat de overheid niet genoeg geld heeft voor bijvoorbeeld meer zorg, maar het tegendeel is wat ze zien met de investeringen die gedaan worden in de voorbereidingen van het WK.

Uiteraard zijn er een aantal informele arbeiders die binnen de informele sector werken om dat ze geen andere keuze hebben. Echter zal dit verslag laten zijn dat er veel informele arbeiders

zijn die wel degelijk ervoor hebben gekozen om in de informele sector werkzaam te zijn. Zelfs met het programma MEI, die bedoeld is om het proces van informeel naar formeel makkelijker te maken, blijven informele straatverkopers in Salvador uit verschillende motieven informeel, ongeacht de voordelen die ze zelf eventueel eruit kunnen halen.

Inleiding

Ondanks dat de informele economie af neemt, blijkt dat er nog een groot deel van de Braziliaanse arbeiders informeel werken (Andrews et al. 2011:20). In het jaar 2007 was 52 procent van de Braziliaanse arbeiders werkzaam in de informele sector. Het hebben van een groot percentage informele arbeiders kan nadelig zijn voor de economie van een land. Zo geven Andrews et. al aan dat informaliteit resultaten van de arbeidsmarkt en de productiviteitsgroei van een land kan beïnvloeden. Perry verklaart dit onder andere aan dat informele bedrijven lage kosten en investeringen hebben omdat ze de informele arbeiders niet verzekeren tegen ziekte, ouderdom of andere risico's. Daarnaast geeft Perry aan dat informele bedrijven die moeilijk of geen toegang hebben tot 'bankkrediet, grote product markten, innovatieve middelen en geen belasting betalen' de mate van productiviteit van formele bedrijven kan beïnvloeden (Perry 2007:22). Reden hiervoor is omdat informele bedrijven lagere kosten hebben ten opzichte van de concurrerende formele bedrijven.

Het hoge percentage belastingontduiking zorgt ervoor dat de staat het percentage belastinginkomsten met de jaren verhoogt die de formele ondernemingen moeten betalen om overheidsuitgaven te dekken (Pastore 2004). Ook kan een hoge informele economie gevolgen hebben op de nauwkeurigheid van de prijsindex cijfers van een land wat vervolgens kan leiden tot mindere optimale overheidsbeslissingen (Andrews et. al 2001:7).

Tevens geven Andrews, Perry et. al. en ILO (international labour organization) aan dat werken in de informaliteit onder andere beperkte arbeidsrechten, kwetsbaarheid en geen zorgverzekering betekent. Werken in de formele sector biedt deze zekerheden volgens overheidszeggende wel. Werken in de formele sector biedt daarom voor zekerheid en veiligheid voor de burger en meer inkomsten voor de staat.

Hier vormt zich een spanningsveld. Voor het welzijn van de nationale economie en de burger wil de overheid de informele sector reduceren. Lange termijn strategieën vanuit de overheid worden geïmplementeerd om de groei van de economie te stimuleren door de informele economie te verminderen. Het lange termijn perspectief die de overheid heeft sluit niet altijd aan op de behoeftes van de informele straatverkoper die met weinig inkomen op economisch gebied juist een korte termijn perspectief hanteren. Veel mensen werkzaam in de informele sector zijn niet gebaat bij het doel vanuit de overheid om meer economische groei en meer belastinginkomsten te genereren door de informele sector te verminderen. Informele arbeiders zijn veel kosten en energie kwijt om formeel te worden en te blijven; kosten en energie die de informele arbeiders vaak niet hebben.

Volgens het ILO is de informele sector een gevolg van ‘armoede, onvoldoende accumulatie van menselijk kapitaal, zoals lage opleiding, training en het vermogen om risico's en inkomen te beheren (ILO 2013:27). Tevens stimuleert het mondialiseringproces en de groei van internationale concurrentie de groei van het aantal informele arbeiders, die voor veel privé bedrijven goedkoop en flexibel zijn. Echter wordt er ook onderscheid gemaakt tussen vrijwillig en onvrijwillig werkzaam te zijn in de informele sector. Het zojuist genoemde gevolg is onvrijwillig, mensen hebben geen andere keus dan in de informele sector te werken. Vrijwillig werken in de informele sector verklaart het ILO door gebrek aan goed bestuur vanuit de overheid. Zo verklaart het ILO is een slecht bestuur vanuit de overheid een kernpunt van de informaliteit: *‘inappropriate, ineffective, misguided or badly implemented macroeconomic and social policies, often developed without tripartite consultations; the lack of conducive legal and institutional frameworks; and the lack of good governance for proper and effective implementation of policies and laws’* (ILO 2013:27).

Door de organisatie van het WK op zich te nemen waren alle ogen even gericht op Brazilië. Zoals bij voorgaande grote sportevenementen (bijv. Olympische spelen Bejing, WK Zuid Afrika) is er veel aandacht uitgegaan naar (arbeids)omstandigheden van de lokale bevolking. Mede hierdoor heeft de Braziliaanse regering een aantal programma's in het leven geroepen welke mensen moet stimuleren uit de informele economie te treden voor meer arbeidszekerheid en meer nationale inkomsten. Ondanks deze programma's blijft de informele sector nog een groot onderdeel van de Braziliaanse economie (Andrews et al. 2011:20).

Het tegenvallende succes van deze programma's roept de volgende vraag op: *Welke factoren zorgen ervoor dat programma's die transactie van de informele sector naar de formele sector proberen te stimuleren niet altijd werken?* Om goed te kunnen begrijpen waarom mensen zich niet laten stimuleren om uit de informele economie te treden is het ook van belang te analyseren hoe mensen in eerste instantie in de informele economie terecht zijn gekomen. Een tweede hoofdvraag ligt daarom voor de hand: *Welke factoren hebben ervoor gezorgd dat mensen in de informele sector gaan werken?*

Dit verslag gaat opzoek naar verklaringen waarom sommige informele arbeiders hebben gekozen voor dit beroep en waarom ze ervoor kiezen informeel te blijven, ondanks verwoede pogingen van de overheid ze formeel te maken met de bijbehorende voordelen. Omdat informele straatverkopers een belangrijke doelgroep voor de bovengenoemde overheidsprogramma's zijn, zullen de hoofdvragen worden beantwoord vanuit het perspectief van de informele straatverkoper in WK speelstad Salvador de Bahia. Aan de hand van antropologisch veldwerk zal dit verslag een weergave zijn van meningen en gevoelens van

informele straatverkopers in Salvador die vanuit hun perspectief verklaren waarom de informele sector in Brazilië zo groot is en welke maatregelen er getroffen kunnen worden om deze te verminderen.

Structuur

Het eerste deel van deze scriptie geeft een beknopt overzicht van de huidige economische situatie in Brazilië en welke rol de informele sector hier in neemt. Er volgt een uitleg over hoe de informele sector wordt beleefd en omschreven door verschillende auteurs. Tevens wordt er aangegeven hoe de informele straatverkopers zo een prominente aanwezigheid hebben weten te markeren in Salvador. Vervolgens wordt er aangegeven waarom straatverkopers buiten vele arbeidsrechten vallen en wat de gevolgen hiervan zijn met betrekking tot gedachtes en percepties over het hoge aantal straatverkopers in Salvador.

Het tweede deel gaat dieper in op welke mogelijkheden de staat biedt om deze straatverkopers uit de informaliteit te halen en in hoeverre de straatverkopers hiervan profiteren. Dit deel is een weergave in welke mate de straatverkoper de keuze heeft om te werken in de formele of informele sector. Het gaat in dit deel voornamelijk over de programma's die de overheid biedt en de pogingen die de overheid uitvoert om het aantal informele arbeiders te verminderen door ze formeel te maken.

In het derde deel van deze scriptie worden uiteindelijk de reacties van de straatverkopers in Salvador omschreven. De reacties zijn onderverdeeld in subhoofdstukken die een verklaring zijn voor de alternatieve motieven om te werken in de informaliteit als straatverkoper. Vervolgens wordt er in subhoofdstukken aangegeven wat de beweegredenen zijn van straatverkopers om niet te werken in de formele sector; wat houdt ze tegen en waarom profiteren ze niet van de aangeboden programma die de overheid aanbiedt.

1 Beknopte samenvatting van de Braziliaanse economie

Brazilië heeft de afgelopen tien jaar een enorme economische groei ervaren en heeft nog steeds (weliswaar afgenomen) te maken met een economische groei. De economische groei is volgens Rossum en Okano-Heijmans & Ruël grotendeels te danken aan de inmenging van de overheid op de internationale markten (Okano-Heijmans et.al., 2011:1). Diverse plannen en hervormingen op het gebied van economie en sociaal beleid zijn nodig geweest om deze groei te kunnen bereiken. Deze plannen van hervormingen en de invloed van het neo-liberale systeem hebben in Brazilië geleid tot een vrije handel. De sterke mate van decentralisatie en het neo-liberale gedachtesysteem heeft invloed gehad op de economische groei van Brazilië, aldus Rossum (2013:19). Zo waren veranderingen en ontwikkelingen zoals decentralisatie en de provinciale autonomie een stimulans voor corruptie omdat er minder duidelijkheid en afbakening was over wie waarvoor verantwoordelijk is (Rossum 2013:8-12). Ook geeft Rossum aan dat de economische groei enorme veranderingen en ontwikkelingen teweeg heeft gebracht die onder andere veel invloed hebben gehad op oorzaken als sociale ongelijkheid.

Het ILO verklaart dat het ontstaan van het neo-liberale systeem in laat 20ste eeuw zelfs de informaliteit in ontwikkelingslanden heeft gestimuleerd. Het neo-liberale systeem dat gepaard gaat met vrije handel, financiële vrijheid, deregulering, privatisering, flexibeler arbeidsregulering, outsourcing van productie en de groei van tijdelijk werk, zorgde voor economische groei maar ook voor slecht betaalde en slecht gereguleerde banen: *'...we can see that the period of increase in informality in many countries and regions around the world was at a time when free-market oriented economic models dominated policy making'*(ILO 2013:66). Economische groei betekent dus niet dat het percentage informaliteit verminderd, noch dat er minder armoede heerst. Dit blijkt zo ook in Brazilië die nog steeds, ondanks de economische groei, met een hoge percentage armoede te maken heeft.

Naast armoede is ook corruptie nog steeds een groot probleem in Brazilië (Rossum 2013). Om met een concreet voorbeeld te komen schets Rossum een situatie waarbij een politieke partij stemmen gekocht had in het Congres maar ondanks deze ontdekking nog steeds zijn concurrent Gerard Alckmin versloeg (Rossum 2013:29).

Volgens Rossum heeft Brazilië in tijden van het neo-liberale systeem ook belastingverhogingen en lastenverzwaringen ingevoerd. Het verhogen van belastingen staat lijnrecht tegenover het neoliberale gedachtegoedsysteem staat en wordt als een obstakel gezien door informele arbeiders om formeel te worden: *'Door lastenverzwaringen werden namelijk de investeringsmogelijkheden beperkt'* (Rossum 2013:23). Slecht betaalde en gereguleerde banen die in tijden van economische groei werden gecreëerd waren voor

arbeiders en hun familie vaak hun belangrijkste bron van inkomen en was het moeilijk om uit deze armoede te stappen, aldus ILO (2013:66). Kansen en mogelijkheden om vanuit de informaliteit over te stappen naar de formele sector waren dus zeer beperkt.

Brazilië blijft daarom ondanks hervormingen en economische groei een ontwikkelingsland volgens Baer (2008). Het nationale inkomen is sterk geconcentreerd onder groepen of onder nationale gebieden. Hoge ongelijke inkomstenverdeling is daar een gevolg van.

1.1 Informaliteit, ‘een blok aan het been’

Informele economie wordt gezien in tijden van economische groei en economische uitbreiding als een obstakel en een ‘blok aan het been’ voor het welzijn en ontwikkeling van de nationale economie gedurende de 19de en 20ste eeuw (Durães 2002). Pastore (2004) wijt dit aan de afwezigheid van belastingbetalers die zich in de informele sector bevinden en dus geen belasting betalen over hun inkomsten, kosten die de formele arbeiders wel hebben. Tevens is er nog een hoog percentage arbeiders in Brazilië werkzaam in de informele sector. Omdat formele arbeiders de overheidskosten betalen en de informele sector een groot formaat blijft houden, worden belastingtarieven verhoogd en hebben veel formele arbeiders, die voor deze kosten opdraaien, een negatieve associatie met de informaliteit; een blok aan het been. In het jaar 2003 moeten formele bedrijven 23 procent belastinggeld betalen wat veel kleine en middelgrote bedrijven niet kunnen opbrengen. Bedrijven betalen belastingen over onder andere vennootschappen, sociale bijdrage, bijdrage voor de sociale zekerheid, belasting op goederen en diensten en belastingen op service (Ribeiro 2000). Volgens Perry (2007) wordt informaliteit vaak geassocieerd met belastingonderduiking en worden de informele arbeiders daarbij beschuldigd van gebrek aan (legale) normen. Perry geeft aan dat informaliteit een ongelijke strijd creëert met formele bedrijven die door regels, procedures en belastinggeld een achterstand hebben in het behalen van winst voor het bedrijf: ‘...*tax-evading by those focusing on lack of compliance with revenue-raising norms (...) unfairly competitive by those focusing on how industrial structure is effected by such evasion, (Perry 2007:23).*

Ook Palmade en Anayiotos (2005) geven aan dat informaliteit een steeds meer negatieve economische impact heeft op productiviteit van (ontwikkeling)landen en een ongelijke strijd creëert met de formele sector. Hij benoemt twee economische gevolgen die informele bedrijven hebben op een natie-staat. Het eerste gevolg van informele bedrijfsvoering relateert hij aan een val die niet overwonnen kan worden. Het tweede economische gevolg dat hij benoemt is de instabiliteit in de ‘competitive playing field’ tussen informele en formele bedrijven. Met het eerste gevolg doelen Palmade en Anayiotos op de val dat symbool staat voor moeilijkheden die een informeel bedrijf confronteert zodra hij de intentie heeft formeel te worden (2005:4). Veel bedrijven die er voor kiezen formeel te worden overleven het vaak niet en vallen terug in de werkloosheid dus kiezen veel bedrijven en arbeidskrachten ervoor om in de informele sector werkzaam te blijven. Dit heeft als gevolg dat belastingtarieven omhoog gaan. Zo geeft Neri (2007) aan dat er een causaal verband ligt tussen de toename van belastingtarieven en de toename van bedrijven in de informalisering. De gevaren van de

informatisering in Brazilië, de verspreiding en de inefficiëntie van ‘rent-seeking’¹ kan een onzekere fiscale toekomst veroorzaken (Neri 2007:287). Een reactie op dit hoge percentage informaliteit met alle gevolgen van dien is het verhogen van belastingen waardoor bedrijven zich uiteindelijk eerder manifesteren in de informele sector dan in de formele; een vicieuze cirkel is dus zichtbaar. Zo heeft Brazilië de afgelopen tien jaar zijn belastingpercentage op inkomsten van 24 procent naar 30 procent verhoogd om de publieke financiën te stabiliseren, aldus Palmade en Anayiotos. Het tweede economische gevolg, de instabiliteit in de ‘competitive playing field’ tussen informele en formele bedrijven doelt op de oneerlijke concurrentiestrijd tussen de twee sectoren. Ondanks dat de informele bedrijven gemiddeld drie keer minder productief zijn dan formele bedrijven, beïnvloedt het de omzet van de formele sector en dus ook het nationale inkomen. Perry (2007:171) gaat hier dieper op in door aan te geven dat informele bedrijven het marktaandeel en winstgevendheid van de formele sector aantast waardoor investeringsbeslissingen van formele bedrijven worden beïnvloed. Terughoudendheid met betrekking tot aankoop of investering in nieuwe moderne technologieën is het gevolg. Informaliteit kan dus volgens Perry een algemene verlaging in de economische groei veroorzaken (2007:171).

Aan de andere kant heeft de overheid ook baat bij een informele sector. Bovendien is de informaliteit, zoals al eerder aangegeven, in jaren van sterke economische groei niet verminderd (ILO 2013:66). Zo geeft de informele sector veel werklozen de kans om weer aan het werk te gaan. Ook AlSayyad en Roy (2004) geven aan dat de informaliteit veel indirecte voordelen heeft voor een land. Deze voordelen en mogelijkheden kunnen behaald worden omdat informele werknemers kunnen worden ingehuurd om voor een formeel bedrijf te werken, door middel van outsourcing, of omdat producten worden gekocht of geconsumeerd bij de informele verkoper door formele eenheden. Informele straatverkopers kopen goederen in bij formele bedrijven om vervolgens weer te verkopen. Formele bedrijven hebben dus de mogelijkheid om te profiteren van de informele sector. Er zit een zekere symbiose tussen deze twee sectoren waarbij geld beweegt tussen de formele en informele sector door middel van aankoop, verkoop, spaargeld etc. (Alsayyad et al., 2004:49). De informele sector kan mensen uit de werkloosheid halen en zorgen voor een indirecte bijdrage aan het economische welzijn van het land. De negatieve en de positieve impact van informaliteit in overweging nemend kan er niet worden geconcludeerd dat de informele economie alleen maar negatieve effecten

¹ ‘Rent-seeking is the act or process of using one’s assets and resources to increase one’s share of existing wealth without creating new wealth.’ (dictionary.com: <http://dictionary.reference.com/browse/rent+seeking>)

heeft op het welzijn van een land. Toch lijken veel auteurs het overeen te zijn dat de informele sector meer een negatieve dan positieve impact heeft op de nationale economie, en dat het positieve slechts een reactie of gevolg is van de negatieve gevolgen.

2 Wat is informaliteit?

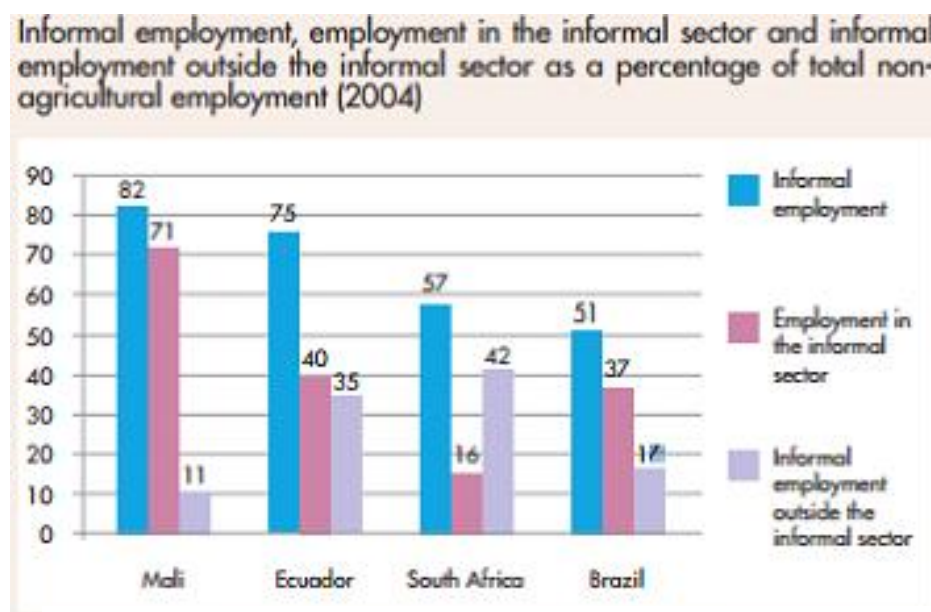
Perry (2007) geeft aan dat de informele sector een multidimensionaal fenomeen is; *'creating a large grey area between the extremes of full compliance and non-compliance'*.

Hiermee bedoelt hij een gebied tussen diegenen die formeel werken en geregistreerd staan bij overheidsinstanties als zijnde 'formeel', en diegenen zonder deze officiële registratie omdat ze werkloos zijn. Het is multidimensionaal omdat het een heterogene sector is waar verschillende branches en beroepen onderdeel van zijn. De informele sector heeft dezelfde complexiteit als de formele sector zoals veel westerse landen die kennen maar verschilt enkel in de wetgeving en regulering.

Om de informele sector te definiëren hanteer ik de definitie van Organização International do Trabalho (OIT) die vanuit een economische perspectief definieert: *'...the informal sector has to be defined in terms of characteristics of the production units (enterprises) in which the activities take place, rather in terms of the characteristics of the persons involved or of their jobs'* (Cacciamli 2000:156). Hiermee wordt bedoeld dat voor de definitie informele economie of sector slechts de informele eenheden (banen) worden gehanteerd als behorend tot deze definitie. *Seventeenth International Conference of Labour Statisticians* (ICLS) heeft uit academische redenen duidelijkheid moeten scheppen over de definitie informele sector om gevonden data over bijvoorbeeld arbeiders in deze sector valide te maken. Daarom wordt er met deze definitie enkel de informele banen bedoelt en niet de relatie tussen een arbeider en werkgever die informele karakters kan hebben. Er worden alleen banen (eenheden) bedoelt, die het OIT verwoord als enterprises om dubbele telling te voorkomen. Reden om de banen en niet de personen op te nemen in de definitie is volgens Hussmanns omdat een individu meerdere banen kan hebben in zowel de formele als informele sector of in de Household sector. Er is er binnen de informele arbeid geen sprake van (hiërarchische) organisatiestructuur omdat de informele arbeider de organisatie zelf is, met andere woorden de enterprise.

Het is een sector waar informele werknemers voor zichzelf werken die een belangrijke rol spelen in de productieketen wat kan bestaan uit de verkoop van diverse producten, door het verzamelen van afvalproducten zoals papier, plastic of metaal, of door service te verlenen zoals kleermakers, metselaars of taxichauffeurs (Jakobsen 2004). Tevens wordt er een verschil gemaakt tussen informele arbeid en werkgelegenheid in de informele sector. Werkgelegenheid in de informele sector heeft namelijk slechts te maken met diegene die werken in de informele sector, dit is exclusief de informele arbeiders die binnen de formele

sector vallen en personeel die in het huishouden werken zoals kamermeisjes. De laatste heeft het ICLS gecategoriseerd onder de term 'household'. Informele arbeiders die werkzaam zijn binnen de formele sector worden vanwege statistische redenen onderverdeeld door het ICLS onder de noemer 'informele arbeiders buiten de informele sector'. Dit betekent dat er ook werkgelegenheid is in Brazilië voor informele arbeiders binnen de formele sector. Een informele arbeider die voor een formeel bedrijf werkt kan dus wel 'meegeteld' worden in de betekenis van informele sector, maar wordt niet 'meegeteld' wanneer de grote van de werkgelegenheid in de informele sector wordt uitgerekend. Hieronder volg een schema hoe er een onderscheid wordt gemaakt tussen informele arbeid en werkgelegenheid in de informele sector:

Figuur 1 (Bron: ILO 2011:54)

Economische karaktereigenschappen van de informele sector zijn: productie in kleine hoeveelheid, beperkte organisatie en geen zichtbare onderscheid tussen kapitaal en arbeid. Andere karaktereigenschappen van de informele sector zijn: 'familiebedrijf ontwikkeling, oorsprong en bijdrage uit eigen middelen, het gemak van het betreden binnen deze sector, het intensieve gebruik van arbeid, de verwerving van beroepskwalificaties, en de deelname aan concurrerende markten en niet gereguleerd door de staat' (Cacciamali 2000:155).

Ook wordt de informele sector vaak verward met illegaliteit. Echter is informeel niet per definitie illegaal. Cacciamali maakt onderscheid tussen illegale producten en illegaal

handelen. Informele arbeid is niet illegaal mits het de verkoop van legale producten is en de informele arbeider toestemming heeft van de overheid om te verkopen. Deze toestemming komt in de vorm van een licentie. Informele straatverkopers voeren daarom wel illegale praktijken uit als ze zonder licentie hun producten verkopen ongeacht of het legale producten zijn. Ze voeren natuurlijk ook illegale praktijken uit als ze illegale producten verkopen. Maar informele arbeiders die legale producten verkopen en in het bezit zijn van een licentie zijn legaal aan het handelen.

2.1 Herkomst en evolutie

Zowel de informele sector als straatverkoop zijn twee eeuwenoude begrippen. Hieronder volgt een beknopte uitleg hoe de definiëring en het imago van beide begrippen, zoals we het vandaag de dag kennen in Brazilië, tot stand zijn gekomen.

Informele sector

Informaliteit is al voor een lange tijd onderdeel van de wereldgeschiedenis. Chen geeft aan dat de informele economie in Afrika in het jaar 1970 is ‘ontdekt’ (2007:1). Met de term ‘ontdekken’ bedoelt Chen dat er een definitie gegeven is aan het fenomeen informele economie dat al een eeuwenoud fenomeen is. In Brazilië is het grote onderscheid tussen formele en informele arbeiders gekomen in de twintigste eeuw. Het onderscheid kwam toen de staat een naam gaf aan de formele economie wat gepaard ging met arbeidsrechten, sociale rechten en wetgeving. In het vroege stadium van de industriële revolutie werd er veel aandacht gevestigd op de informele economie (Chen 2007:5). Gedurende deze periode zag men de informele sector als een traditionele economie die langzaam zou verdwijnen door moderne industriële groei (Chen 2007:5). Dit is echter niet het geval. De informele sector verdween niet maar kwam in een ander daglicht te staan met de ontwikkeling van het kapitalisme, mondialisering en neo-liberale systeem in de Braziliaanse samenleving. Door deze ontwikkelingen zijn de toenames van werkloosheid, sociale ongelijkheden, economische ongelijkheden en sociale onzekerheden het gevolg. Wel bood de informele economie voor veel mensen in Brazilië een uitkomst om de werkloosheid tegen te gaan maar de sociale ongelijkheden werden hierdoor extra benadrukt.

De informele sector en zijn eventuele winstgevendheid en productiviteit wordt tegenwoordig gezien als een meegroeïende economie die verweven is met de formele economie maar waar nog steeds arbeiders werkzaam die dagelijks geconfronteerd worden met armoede en waar werken in de informele economie gezien wordt als overlevingsstrategie.

Informele straatverkoop in Salvador

Salvador ligt in de noordoostelijke staat Bahia. Deze staat heeft 14 miljoen inwoners en een grond oppervlakte van 560.000 km² (Weert 2005). Deze staat was een belangrijk centrum voor de koloniale vestiging waar tevens in de eerste helft van de 18de eeuw een hoog percentage slaven werden gedistribueerd. Hiervan was een hoog percentage slaven gevestigd in de Bahia om voornamelijk in de sector agricultuur te werken. Bahia kende in het jaar 1991 twaalf miljoen inwoners. Veel van deze inwoners zijn van Afrikaanse afkomst mede door de slavernij die daar dus vele jaren heeft plaats gevonden. Met de komst van slaven van Afrikaanse afkomst in de Bahia, zijn er veel tradities en gewoontes van de Afrikaanse cultuur onderdeel geworden van deze staat. Zo hebben inwoners met Afrikaanse afkomst vele jaren invloed gehad op het ontstaan van de straatverkoop in Salvador. Dit heeft niet alleen invloed gehad op de cultuur maar ook op de economie in Salvador, die volgens Durães gedurende een lange tijd een andere economische betekenis had in vergelijking met de rest van Brazilië. Zo geeft Durães aan dat de stad Salvador in de 16de eeuw tot de industriële revolutie werd gekenmerkt door weinig toezicht en regelgeving vanuit de overheid (Durães 2007:290). Dit had als gevolg dat structuur en organisatie in de stad zich formuleerde door sociale netwerken die zich afspeelde op straat. Al snel was er een hiërarchische sociale structuur te herkennen gebaseerd op sekse, afkomst en status. De overheid heeft vervolgens geprobeerd acties te ondernemen om regels en orde te handhaven zodat ze de controle over structuur en organisatie terug konden winnen. Sociale netwerken vormde zich voornamelijk op straat in Salvador, die gedomineerd waren door handelaren bestaande uit slaven, vrije slaven en donkere mensen. Durães (2007) haalt Reis aan, om aan te geven dat de meeste donkere mensen, slaaf of geen slaaf, als straatverkopers werkten: ‘alles wat rent, schreeuwt, werkt, iedereen die vervoert en tilt is zwart’ (Durães 2007:292). Sociale en raciale verschillen waren duidelijk vermeld en benadrukt, verkoop op straten werd gezien als armoedig, niet kapitalistisch, marginaal, onzeker en buitengesloten van de samenleving, aldus Durães. Informele verkoop werd gezien als een manier van overleven voor (ex) –slaven gemarginaliseerd door de maatschappij en gestereotypeerd als onhygiënisch en barbaars (2007: 293-294). In 1808 bestond één derde deel van de bevolking uit slaven. De staat had zijn rijkdom te danken aan de slavernij die zich op dat moment afspeelde. In 1850 is er een stop gezet aan de slavenhandel (Skidmore 1999). Door onder andere de droogte en de ‘Haïtian revolutie’ gingen de suiker prijzen omhoog en Bahia verloor veel van zijn politieke en economische macht. De economische groei in de Bahia ging langzaam tót 1950. Na deze periode zijn er investeringen gedaan in het ontwikkelen van industrialisatie met als gevolg dat

Bahia een versnelling kende in de economische groei en de bevolking zich meer dan verdubbeld heeft (Kraay 1998:8). Rond deze periode kwam er tevens een versnelling in gestandaardiseerde regels, arbeidsrechten en formele banen (Durães 2004:45). Ondanks de groei van formaliteit, groeide de informaliteit met de komst van vele nieuwe inwoners sneller. Dit reflecteerde zich tevens in de straatverkoop. Zo vertelt de schrijver dat in 1998 een groei was van 19 procent informele arbeiders waarvan 28 procent als informele straatverkoper gingen werken. Straatverkoop in Salvador is vandaag de dag zowel te vinden in populaire wijken als in middenklas wijken, en de diversiteit van producten lopen ver uiteen. Oliveira et. al. geven aan dat de informele economie altijd een belangrijke factor is geweest in Salvador: ‘de informele handel heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in de economie en in het overleven van de armste inwoners, zowel in de koloniale tijden als tot op vandaag de dag’ (Oliveira et. al. 2008). Echter geeft Braga (2003) aan dat ondanks dat veel straatverkopers bestaan uit oudere laag opgeleide, jongere of donkere mensen, de binnenstad van Salvador zich kenmerkt door goed verzorgde succesvolle informele straatverkopers met zelfvertrouwen, initiatief, marktwaardering en eigendom van de arbeidsmiddelen.

3. De informele sector; een overlevingsstrategie?

Veel alternatieve benamingen worden er gegeven aan de term 'informele sector'. Namen als 'verborgen werkloosheid', 'overlevingsstrategie', 'ongestructureerde sector', 'ongeorganiseerde sector' en 'onbeschermd sector' komen vaak voor in discours en boeken en betekenen allemaal hetzelfde, namelijk de informele sector (Singer 2001:11 en Jakobsen 2001:13). De eerste twee benamingen relateren aan het niet kunnen krijgen van een baan in de formele sector wat suggereert dat werken in de informele sector slechts een 'laatste optie' is om jezelf (en familie) te kunnen onderhouden. De laatste drie benamingen zijn gerelateerd aan de karaktereigenschappen van de informele sector namelijk dat deze minimaal gereguleerd wordt door de staat, er minimale controle is over de regulering van deze sector en dat informele arbeiders geen economische of sociale zekerheid hebben. Oorzaak van deze alternatieve uitdrukkingen is onder andere te wijten aan hoe informele economie ooit symbool stond voor armoede, lagere klasse en niet geregistreerde economie zoals in vorig hoofdstuk al aangegeven. Durães verklaart de alternatieve benamingen als reactie op werkloosheid die weer gevolg is van de populatiegroei in steden. Door deze groei was de concurrentie op de formele markt hoog en waren veel inwoners genoodzaakt werk te vinden buiten de formele sector. Omdat veel inwoners werk konden vinden in de informele sector, werd deze sector al snel geassocieerd met overlevingsstrategieën en verborgen werkloosheid (Durães 2004). Tiriba haalt Razeto aan om aan te geven dat de nadruk als overlevingsstrategie op de informele economie is komen te staan als gevolg van snelgroeiend kapitalisme, mondialisering en het Fordisme. Tevens combineert Tiriba (2003) in haar artikel herhaaldelijk de woorden 'informeel werk' en 'overleven' als zijnde een wederzijdse onafhankelijkheid (2003:40). Dit suggereert dat men er niet voor 'kiest' om in de informele sector te werken, maar bij gebrek aan werk in de formele sector er geen andere keus is dan óf informeel werkzaam zijn óf werkeloos zijn. De informele sector staat symbool als 'vangnet' wanneer informele werkers niet in staat zijn een baan te kunnen krijgen binnen de formele sector, aldus Neri (2006:304).

Benamingen als ongestructureerde en onbeschermd sector heeft te maken met de beperkte politieke en sociale zekerheden die informele arbeiders confronteren. Volgens Cordeiro (2012) hebben de mensen werkzaam in de informele sector in vergelijking met mensen werkzaam in de formele sector minder voordeel als het gaat om het bewijs van inkomen, gebrek aan wettelijk bewijs van inkoop van producten (en dus beperkte toegang tot bankkrediet), sociale zekerheid, pensioen of AOW. Pastore (2001) geeft aan dat slechts 30 miljoen van de 70 miljoen Brazilianen die werkzaam zijn in de privé sector worden

opgevangen door de overheid bij werkloosheid, tijdelijk of permanente onvermogen om te werken, zwangerschap, pensioen of overlijden. De overige 40 miljoen mensen krijgen deze opvang niet wat gevolgen kan hebben op de persoonlijke bescherming, het corroderen van het sociale weefsel, en het verhogen van criminele en geweldadige praktijken, aldus Pastore (2001). Verder hebben handelaren in de informele sector moeilijkheden om toegang te krijgen tot een bankkrediet, volgens Dieese (2009) een van de grootste obstakels voor informele zelfstandigen in het opbouwen van een onderneming.

Reden om ondanks deze obstakels alsnog in de informele sector te blijven werken is volgens Pastore (2004) de overmaat van bureaucratie. Veel papierwerk moet worden ingevuld om je te kunnen registreren als formeel waaronder een sociaal contract of aanvraagformulier voor individuele ondernemer, papierwerk op zowel lokaal, provinciale als nationaal gebied, en verdere registratie bij verzekeringsinstanties. Volgens de gegevens gepubliceerd in het tijdschrift *Época* zijn er 152 dagen en 17 procedures nodig om een formele zaak te kunnen openen. Binnen deze calculatie zitten ook handelingen als papierwerk en het betalen van verplichte belastingen (ÉPOCA, 2012). Allemaal handelingen waar veel tijd en energie in gaat zitten die het formaliseringproces vertragen en waar veel verlies kan worden gedraaid door geïnvesteerde tijd die ook besteedt kan worden aan de verkoop van producten. Ook valt het grote aantal mensen werkzaam in de informele sector te verklaren aan de absentie van het betalen van belastingen, aldus Ribeiro (2000). Hij geeft aan dat er in het jaar 2003 17,3 biljoen Reais door de informele markt buiten de regelgeving is gegenereerd door onder andere het niet voldoen aan de fiscale verplichtingen. Wordt deze winst gedeeltelijk afgenomen door de belastingen, betekent dat het faillissement voor een onderneming. Veel bedrijven en kleine ondernemingen hebben volgens Ribeiro niet eens de mogelijkheid om formeel te worden omdat de extra kosten die daarbij komen kijken zoals loonbelasting de factor kan zijn van een faillissement. Zo geeft Sabrae aan dat bij elke 100 formele bedrijven die jaarlijks openen, 58 binnen vijf jaar sluiten en 27 zelfs binnen een jaar.

Ondanks de obstakels en sociale onzekerheden die informele arbeiders confronteren in de informele sector biedt de informele sector dus ook voordelen die de formele sector niet heeft. Zo kunnen informele verkopers hun voordeel behalen door geen kosten te hebben aan belastinggeld, verzekeringen of andere registratie die formele verkopers wel hebben. Perry (2007) geeft aan dat informele arbeiders meer economisch baat hebben door te werken in deze sector dan wanneer ze dat gedaan zouden hebben in de formele sector. Dit heeft tot gevolg dat er minder drang is om formeel te worden. Tevens geeft Perry (2007) aan dat veel van de onderzochte informele verkopers er voor kiezen om in de informele sector te werken vanwege

de onafhankelijkheid en autonomie die daarmee gepaard gaat. Flexibiliteit, het kunnen kiezen van bezigheid aanpassend bij de persoonlijke behoeftes en de voordelen in termen van entrepreneurship zijn andere beweegredenen die Perry noemt. Dit zouden redenen kunnen zijn waarom men ervoor kiest om werkzaam te zijn en te blijven in de informele sector.

3.1 Relatie tussen de overheid en informaliteit

Corruptie en gebrek aan goed overheidsbeleid is volgens Perry een belangrijke factor van de sociale en economische ongelijkheden in Latijn Amerika. Ongelijkheden, corruptie en gebrek aan vertrouwen in de staat en overheidsbeleid heeft een direct verband met het hoge percentage informaliteit.

3.1.1 Sociale ongelijkheden en informaliteit

Perry haalt Chong en Gradstein aan die de relatie bestuderen tussen hoge ongelijkheden en informaliteit: *'high inequality , exacerbated by low institutional quality (...) implies a positive relationship between inequality and the size of the informal sector'* (Perry 239:2007). Sociale ongelijkheden als toegang tot middelen, publieke goederen en diensten kunnen ontstaan door corruptie en vriendjespolitiek die het bouwen van een eigen toekomst ongeacht de achtergrond van de 'normale burger' beperken. Ongelijkheden in kansen zullen uiteindelijk leiden tot ongelijkheden van inkomen. Deze ongelijkheden reflecteert zich in het vertrouwen in de staat.

Volgens Perry (2007) kiezen sommige informele eenheden er bewust voor niet formeel te worden vanuit de perceptie van eerlijkheid, vertrouwen en wettigheid in het overheidssysteem. Bij gebrek aan deze drie normen zullen deze informele arbeiders ervoor kiezen zich niet in te schrijven binnen de formele sector. Ze geven aan dat het een kwestie is van een relatie tussen de burger en overheid, wanneer de burger niet het gevoel heeft de kwaliteit en service te ontvangen van de overheid zullen ze die ook niet terug geven door belastinggeld te betalen (Perry 2007:228). Perry geeft aan dat Latijn Amerika zich in de zojuist genoemde situatie bevindt waarin er weinig vertrouwen in de staat is als gevolg van sociale en economische ongelijkheden wat vervolgens weer een hogere percentage informaliteit kan verklaren: *'Latin America seems to be in an equilibrium in which trust in the state is low; tax collection and compliance with regulations are low in most countries; and public provision of public services is inequitable and of low quality, both directly because of lack of resources and because of low government effectiveness, even given the available resources. This unfortunate characterization reflects an unresolved problem of high*

inequality of opportunities correlates with an extremely high level of inequality of current incomes' (Perry 2007:240).

Formeel geregistreerd staan is als een sociaal contract met de staat, aldus Perry. Wanneer een arbeider ervan overtuigd is dat het sociale contract tussen de staat en de arbeider incompleet, corrupt of ongelijk is zal de arbeider het contract niet tekenen. Dit sociale contract refereert naar aspecten als structuur van belastingen, de uitgave van de overheid van belastinggeld van de burgers, en de doeltreffendheid van de systemen van sociale bescherming (Perry 215:2007). Kortom, bij gebrek aan vertrouwen zal de arbeider zich niet laten registreren in de formele sector en ervoor kiezen zich eventueel in informele sector te voegen. Het betalen van belastinggeld kan gezien worden als een vorm van geven en nemen tussen inwoners en de staat.

3.1.2 Relatie tussen corruptie en informaliteit

Volgens Jong-Sung (2005) heeft corruptie en sociale gelijkheid een direct verband met sociaal vertrouwen. Een samenleving met eerlijke procedures, eerlijke administratie en eerlijke inkomensverdeling verhoogt het vertrouwen op persoonlijk gebied. Hiermee geeft hij aan dat een betrouwbaar overheidssysteem zich tevens reflecteert in het vertrouwen, normen en waarden en gedrag in de omgang van de burgers onderling. Volgens Jong-Sung (2005) hebben corruptie en sociale ongelijkheid een negatief effect op de normen en percepties van vertrouwen van een samenleving. Dit reflecteert zich in de politieke ondersteuning. Voor de definitie van 'corruptie' hanteert Seligson (2010) de definitie van Williams: '*abuse of public office for private gain*', Jong-Sung (2005) omschrijft corruptie als: '*a violation of obligations of fairness for private gain*' (Jong-Sung 2005:9). Zoals het al eerder aangegeven voorbeeld met de verkiezingen in 2006 blijkt Brazilië nog steeds corrupt waarbij stemmen waren omgekocht; eerlijkheid was geschonden voor een publiek ambt om eigen voordeel te behalen (Rossum 2013:29). Seligson verwijst naar Weyland die onderzoek heeft gedaan naar corruptie in Latijn Amerika. Volgens Weyland groeit de corruptie met de jaren binnen Latijn Amerika landen. Reden hiervoor kunnen zijn dat veel dictatoriale landen democratische landen zijn geworden, wat betekend dat meer handen gevuld moeten worden. Vervolgens verklaard Weyland dat met de nieuwe neoliberale systemen er deuren zijn geopend op het gebied van omkoping in de economische sector wat veel voorkwam bij de verkoop van overheidsbedrijven (Seligson 2010:429-430).

Seligson heeft onderzoek gedaan naar onder andere hoe de burger in Mexico corruptie ervaart en tot hoeverre corruptie een belangrijke rol speelt in de gedragsnormen van de Mexicaanse

samenleving. In het resultaat blijkt dat er een sterke relatie is tussen deze ervaring en het (lage) vertrouwen in de overheid en wettigheid (Seligson 2010:413). Zo constateert Seligson (2010) dat vooral in de laatste jaren een erosie van politieke ondersteuning en loyaliteit aan corrupte politieke regimes is ontstaan. Seligson heeft twee reacties gemeten met betrekking tot het direct in aanmerking komen met corruptie door de burger. Zo kan de burger corruptie ervaren als een ‘user fee’. Wanneer een burger wordt omgekocht door een overheidsinstantie of persoon, kan de burger het zien als een manier om sancties bij overtreding van de wet te voorkomen. Ze zullen het ervaren als een legaal proces en hebben niet per definitie negatieve associaties met corruptie en omkoperij. Een andere ervaring die Seligson heeft gemeten is negatief, en heeft betrekking tot het salaris van ambtenaren. De burger kan het idee hebben dat salarissen laag blijven zodat belastingen laag blijven en dat deze omkopeningen gedaan worden om de ‘gaten’ van de lage salarissen op te vullen. Zij ervaren de omkopeningen en corruptie niet als een ‘user fee’ maar als een *rent-seeking* (Seligson 2010:422).

3.2 Conclusie: Informaliteit en verzet

Lange tijd heeft de Braziliaanse economie negatieve associaties met informaliteit en straatverkoop. Ook wordt informaliteit door menig persoon gekoppeld aan armoede, slechte werkomstandigheden, overleven en tweede rang burger. Dit doet suggereren dat informele arbeiders geen andere keus hebben dan in de informele sector werkzaam zijn; wanneer men geen werk kan vinden in de formele sector is er geen andere uitweg dan werk zoeken in de informele sector. Echter, er bestaat een sterk verband tussen vertrouwen en tevredenheid met de staat en het percentage informaliteit. Hieruit blijkt dat zodra men de keuze krijgt om werkzaam te zijn in de formele of informele sector er niet per definitie voor de formele sector wordt gekozen omdat die bijvoorbeeld meer sociale zekerheden biedt. Allereerst omdat werken in de formele sector meer kosten en tijd met zich meebrengt om je in te schrijven en om ingeschreven te blijven. Tevens biedt de formele sector niet altijd de zekerheden die het belooft heeft te geven. Ook blijkt dat bij gebrek aan vertrouwen arbeiders minder snel in staat zijn dit geld en tijd af te geven aan de overheid ongeacht de voordelen die zij er eventueel uit kunnen halen. Perry noemt dit het ‘sociale contract’; de relatie tussen staat en burger in de vorm van formeel zijn of worden. Dit vertrouwen kan groeien naar mate de sociale ongelijkheden en corruptie verminderen. Brazilië worstelt nog met grote sociale ongelijkheden en corruptie, wat een verklaring zou kunnen zijn voor het hoge percentage informaliteit. Conclusie hieruit is dat er meerdere factoren zijn waarom informele arbeiders werkzaam zijn in de informele sector. Motieven kunnen voortkomen uit ‘vrijwillige basis’, de

voorkeur geven aan werken in de informele sector in plaats van in de formele sector, of uit 'niet vrijwillige basis', geen andere keus of optie hebben om in de formele sector te werken en de informele sector betreden als enige optie om te kunnen overleven.

4 Zeven beleidsterreinen richting formalisering

Om de informaliteit te verminderen zet Brazilië een aantal verschillende mechanismen in om dit te bereiken. Deze bestaan uit bepaalde programma's en het aanpassen van overheidsbeslissingen die voordelig kunnen zijn voor informele arbeiders. Echter zijn deze veranderingen volgens het ILO onvoldoende om een blijvend en markant resultaat op te leveren in het verminderen van de informele sector. Het internationale arbeidsconferentie heeft in 2002 zeven beleidsterreinen omschreven die, indien geïmplementeerd of aangepast worden, voor een groei in de formalisering kan zorgen en een krimp in de informalisering. Deze zeven beleidsterreinen zijn: I) groeistrategieën, II) het regelgevingkader, III) sociale dialoog, organisatie en vertegenwoordiging, IV) het bevorderen van gelijkheid en het aanpakken van discriminatie, V) maatregelen ter ondersteuning van ondernemerschap, VI) de uitbreiding van de sociale bescherming en VII) lokale ontwikkelingsstrategieën (ILO 2013:74).

I) Groeistrategieën

Het eerste beleidsterrein verbindt ILO aan het creëren van werkgelegenheid op macro niveau om de informaliteit terug te dringen. De overheid moet investeringen doen om de productiviteit in agricultuur en stedelijke gebieden te verbeteren en mensen op een makkelijkere manier de kans kunnen geven om in aanmerking te komen voor deze formele banen. Volgens het ILO zijn obstakels die de productiviteit van informele handelaren beïnvloeden, zoals infrastructuur, gezondheidszorg en marktruimtes van invloed op het inkomen en welzijn van kleine informele ondernemingen. Ook is het ILO ervan overtuigd dat door flexibeler om te gaan met bankkredieten verlenen aan zowel informele als formele bedrijven, de werkgelegenheid groeit wat op de lange termijn de informaliteit zal doen krimpen.

II) De regelgevingkader

Op dit terrein gaat het ILO dieper in op de regelgeving van arbeidsregelgeving. Zo geven ze aan dat er een balans moet worden gemaakt tussen de eisen die de formaliteit vraagt met bijbehorende regelgeving en belastingen en de voordelen die de formaliteit kan bieden. De overheid is verantwoordelijk voor goede regelgeving die ook de informele arbeiders dient te voorzien van arbeidsrechten en erkenning. Betere en effectievere regelgeving op kleinschalig niveau (zoals per sector) zal de informaliteit doen verminderen, aldus het ILO (ILO 2013: 77).

III) Sociale dialoog, organisatie en vertegenwoordiging

Het ILO stelt dat er meer of betere communicatie tussen informele arbeiders en de overheid noodzakelijk is. De overheid speelt een grote rol om de informele arbeiders de mogelijkheid te bieden om hun wensen en rechten te communiceren. Uitsluiting van informele arbeiders van sociale dialoog gebeurt wanneer ze zichzelf niet kunnen organiseren of hun behoeftes en interesses niet kunnen uiten. ILO geeft aan dat zowel onderdrukking als niet erkend worden een averechtse beweging stimuleert naar de vermindering van de informele economie. Men wordt onderdrukt of onvoldoende erkend *'when the avenues of participation are captured by dominant interests to the exclusion of workers and the poor; and when workers' and employers' organizations as well as tripartite formations are not inclusive of certain categories workers and entrepreneurs.'* (ILO 2013:33).

IV) Bevorderen van gelijkheid en het aanpakken van discriminatie

Om de informaliteit terug te dringen moeten de factoren waarom veel kwetsbare groepen in de informaliteit werken in kaart worden gebracht. ILO pleit voor een gerichte beleidsstrategie die discriminatie op de formele arbeidsmarkt tegen gaan. Strategieën en gericht beleid moet geïmplementeerd worden om kwetsbare groepen meer kansen te bieden om uit de informaliteit te stappen en meer kansen te bieden om in de formele sector te gaan werken.

V) Maatregelen ter ondersteuning van ondernemerschap

Veel eigen ondernemingen in ontwikkelingslanden behoren tot de informele sector. Het is voor de overheid een uitdaging om deze ondernemingen te prikkelen om zich te laten transformeren tot een formele onderneming. ILO geeft aan dat overheden dit onder andere kunnen bereiken door het volgende te doen: *'Vaststelling van een vereenvoudigde, gestroomlijnde en kosteneffectieve registratieprocedure, capaciteitsopbouw van ondernemingen om de naleving van de regelgeving mogelijk maken, verbetering van de arbeidsomstandigheden, fiscale stimuleringsmaatregelen, het openen van de toegang tot opleidingen, microfinanciering, bedrijfsadviesing, marktinformatie, technologie, productiemiddelen, sociale bescherming en handelsmogelijkheden.'* (ILO 2013: 79).

VI) Uitbreiding van de sociale bescherming

Sociale bescherming kan zowel armoede als informaliteit verminderen. Sociale bescherming in de vorm van arbeidszekerheid van inkomen en verzekering tegen risico's biedt meer garantie en kan het uitgaven patroon van informele arbeiders verhogen en stabiliseren wat

vervolgens weer impact heeft op de lokale economie die daarop weer de werkgelegenheid in armere gemeenschappen kan vergroten.

VII) Lokale ontwikkelingsstrategieën

Dit terrein specialiseert zich in ontwikkelingsplannen op lokaal gebied. Nationale belangen om de informaliteit te verminderen moet zich concentreren op lokaal niveau en maatregelen moet zich hierop afstemmen. ILO noemt ontwikkelingsstrategieën als: stroomlijnen van registratieplannen, publiek en private partnerschappen bevorderen en toegang tot de formele markt vergemakkelijken (ILO 2013:80).

Wellicht zijn deze zeven beleidsterreinen het antwoord op de onderzoeksvraag ‘*Welke factoren zorgen ervoor dat programma’s die transactie van de informele sector naar de formele sector proberen te stimuleren niet altijd werken?*’. Welke stappen heeft de Braziliaanse overheid volgens de informele straatverkopers in Salvador al ondernomen om de informele sector te verminderen en in hoeverre sluiten deze stappen aan op de zeven beleidsterreinen van ILO? Zijn deze stappen toereikend of spelen er ook andere factoren mee die niet zijn opgenomen door ILO of die niet juist worden uitgevoerd? Volgens veel informele straatverkopers in Salvador zijn deze zeven beleidsterreinen inderdaad nodig om ze te motiveren formeel te worden. Zo geven ze aan dat een aantal terreinen al is uitgevoerd maar niet voldoende zijn om de informele straatverkoper de stap naar formalisering te doen zetten. Daarbij geeft de informele straatverkoper in Salvador aan dat ze niet altijd de keuze hebben om formeel te worden en deze terreinen daarom een goede stimulans zijn maar zeker niet altijd doorslaggevend.

5 Methodologie

Gedurende drie maanden heb ik mijn empirische onderzoeksdata in de stad Salvador, Brazilië verzameld. De data heb ik op een antropologische etnografische wijze verkregen. Ik heb voornamelijk de onderzoekstechniek ‘participerende observatie’ gehanteerd. Participerende observatie is als volgt gedefinieerd: *‘a method in which a researcher takes part in the daily activities, rituals, interactions, and events of a Group of people as one of the meanings of learning the explicit and tacit aspects of their life routines and their cultures* (De Walt en De Walt 2011:1). Met *explicit* worden de bewuste ervaringen en meningen van een onderzoeksgroep bedoeld; datgene wat ze van zichzelf weten en wat ze kunnen vertellen over zichzelf. Met *tacit* worden die aspecten bedoeld die zich buiten het bewustzijn van de onderzoeksgroep bevinden. Deze technieken hebben mij in het bijzonder geholpen bij het verkrijgen van informatie van mijn doelgroep; de informele straatverkoper.

De Walt en De Walt maken onderscheid tussen een aantal fasen die een onderzoeker doorloopt tijdens het doen van participerende observatie. Deze fasen zijn: Entering the field, First contact, Establishing Rapport, Breaking through, Talking the Talk, Walking the Walk en Making Mistakes.

Entering the Field

In deze fase stellen De Walt en De Walt verschillende mogelijkheden voor in welke mate de onderzoeker zichzelf kenbaar maakt als onderzoeker. Ik heb gedurende mijn onderzoek mezelf altijd geïntroduceerd als onderzoeker die een onderzoek deed met academische doeleinden. Ik heb hier voor mijn gevoel geen nadelige gevolgen van ondervonden.

First contact

Het kostte mij geen moeite om in aanraking te komen met mijn doelgroep. Ze waren zeer openhartig, spraakzaam en passievol in informele gesprekken die ik met ze heb gehouden. Ik had altijd een notebook bij me en vroeg elke straatverkoper toestemming om zijn of haar antwoord te mogen opschrijven en te gebruiken voor mijn onderzoek.

Ik heb ervoor gekozen om de straatverkoper het gesprek te laten sturen en ik heb geprobeerd een gelijkwaardig gesprek met ze te creëren die niet de nadruk legde op mij als onderzoeker en zij als onderzochten. Dit leverde een gelijkwaardig gesprek op waarbij ik de straatverkoper

zich zoveel mogelijk in zijn waarde liet. Elk straatverkoper in deze scriptie heb ik voorzien van een andere naam of enkel benoemd bij de producten die hij of zij verkoopt.

Establishing Rapport

Ik heb vooral straatverkopers in de buurt rondom het stadion Fonte Nova gesproken en op drukbezochte plekken waar een hoog percentage straatverkopers aan het werk waren zoals in Avenida Sete. Verder heb ik met straatverkopers in de badplaats Ribeira gesproken, een wijk zeven kilometer van het centrum vandaan. Straatverkopers in toeristengebieden als Pelourinho heb ik weinig gesproken. Reden hiervoor is beperkte toegang en openhartigheid van de straatverkopers tegenover mij als onderzoeker. Ik vermoed dat mijn buitenlandse uiterlijk hier een rol in heeft gespeeld. Straatverkopers in Pelourinho komen veel in aanraking met toeristen waardoor ik niet meer opvallend en uniek was. Dit in tegenstelling tot straatverkopers in de zojuist genoemde buurten voor wie ik interessant was en voor hen geen bedreiging vormde. Vanwege mijn korte duur in Salvador (drie maanden) heb ik ervoor gekozen een werkrelatie op te bouwen bij diegene die mij al snel vertrouwde en wilden meewerken met mijn onderzoek (Rapport fase). Ze accepteerden mij al snel als onderzoeker en lieten mij gauw toe in hun werk maar ook privé leven.

Breaking through

Ik kreeg niet het idee dat ik veel moeite heb moeten doen om geaccepteerd te worden door mijn doelgroep, de *breaking through fase* (De Walt en De Walt 2011). Wel had ik met een aantal straatverkopers meer contact dan met andere. Veel straatverkopers heb ik tijdens mijn veldwerk vooral geobserveerd. Toch was het voornamelijk door te participeren dat ik waardevolle informatie voor mijn onderzoek kreeg. Met meerdere straatverkopers heb ik éénmalig gesproken, dit waren circa 20 straatverkopers. Slechts enkele straatverkopers heb ik meerdere malen gezien en afspraken mee gemaakt om langs te komen en eventueel te helpen met de verkoop. Deze hebben me ook de meest waardevolle data kunnen geven en geïntroduceerd bij andere straatverkopers. Naast de werkomgeving ben ik bij twee informanten ook toegelaten in hun privé leven. Dit door een paar keer te zijn uitgenodigd bij hun thuis om te dineren of te lunchen samen met hun gezin.

Talking the Talk

De straatverkopers die in deze scriptie terugkomen zijn voornamelijk mannen die fulltime als straatverkoper werken. Ook zijn dit voornamelijk straatverkopers met vaste standplaats.

De Walt en De Walt maken onderscheid tussen 5 houdingen die een onderzoeker kan aannemen naar mate de betrokkenheid die ze hebben met de informant. De mate van participatie van de minste participatie tot de meeste participatie zijn in volgorde: non-participatie, passieve participatie, gematigde participatie, actieve participatie en volledige participatie. Ik heb veel eenmalige informele gesprekken gehouden, deze gesprekken duurden minimaal een uur en maximaal een hele dag. Mijn houding gedurende deze gesprekken als participant was passief. De informele gesprekken waren met gemiddeld 20 straatverkopers en de verkregen informatie waren onder andere de empirische bronnen van deze scriptie. Taal is nooit een probleem geweest en ik kon de straatverkopers goed begrijpen en zij mij ook (talking the talk (De Walt en De Walt 2011)).

Hieronder volgt tevens een tabel van vijf straatverkopers waarbij ik een actievere houding als participant innam en waarvan de opinies en meningen geciteerd worden in dit verslag.

<i>Straatverkoper van:</i>	<i>Geslacht</i>	<i>Type</i>	<i>Arbeidsuren</i>	<i>Gezinssituatie</i>	<i>Onderzoeksmethode</i>	<i>Aantal keer gesproken</i>	<i>Gem. tijd doorgebracht per gesprek</i>
Voetbalshirts	Man	Vaste standplaats (shirts aan waslijn)	52 uur	Getrouwd, 2 dochters	Actieve participatie gedurende verkoop	5 keer	+/- 5 uur
Schelpen kettingen	Man	Vaste standplaats (schuur)	70 uur	Single	Actieve participatie	8 keer	+/- 5 uur
ijs	Man	Circulerend (in stadion)	Tijdens wedstrijden	Getrouwd, 3 kinderen	Semi-gestructureerd interview	1 keer	+/- 1 uur
Eten en drinken	Vrouw	Vaste standplaats (kraam)	65 uur	Getrouwd, twee kinderen	Gematigde participatie	4 keer	+/- 2 uur
Drinken en stokjes vlees	Vrouw	Vaste standplaats (ijzeren kar/bbq)	Tijdens wedstrijden	Woont thuis met moeder en zussen	Gematigde participatie	4 keer	+/- 2 uur

Naast mijn directe doelgroep heb ik met overheidsinstanties gesproken die mij een helder inzicht konden geven hoe de overheid de straatverkoper positioneert in de maatschappij en wat hun rol hierin is. Ook heb ik vergaderingen bij kunnen wonen binnen de organisatie Sabrae, een belangrijke organisatie voor de dataverzameling van mijn onderzoek. Met deze organisatie mocht ik twee keer getuige zijn hoe een informele straatverkoper zich liet inschrijven en informeren om zich te transformeren tot formele straatverkoper. Na deze

procedure gaf de nu formele straatverkoper mij vaak de tijd om in gesprek met hem te gaan. Echter waren deze gesprekken van korte duur omdat ze terug wilde naar hun werkplek. De gesprekken die ik heb gehouden met overheidsinstanties waren eenmalig en in de vorm van interviews. De verkregen data van gesproken instanties gebruik ik in dit verslag voornamelijk ter ondersteuning en verduidelijking van mijn onderzoeksvraag. Ik heb hiervoor gekozen om mijn onderzoek uit meerdere invalshoeken te benaderen, door verschillende theorieën en databronnen te gebruiken om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten.

Walking the walk

De fase *walking the walk* draait om goede manieren en beleefdheid zoals dat wordt ervaren door de onderzoeksgroep van de onderzoeker. Ik heb nooit het gevoel gehad deze gewoontes te overtreden en de informele straatverkopers hebben mij ook nooit het gevoel gegeven dat ik onbeleefd was of de morele regels aan het overtreden was.

Making mistakes

Gedurende mijn veldwerk is het meerdere keren voor gekomen dat ik dacht een afspraak te hebben met een informant maar dat de informant niet kwam opdagen of niet op de afgesproken tijd. Ik loste dit vaak op door heel lang te wachten op de afgesproken plek of indien ik zijn of haar telefoonnummer had ze op te bellen om te vragen of de afspraak nog door ging. Het is ook twee keer voor gekomen dat een medewerker van een organisatie die mij hielp mij opbelde of ik aanwezig wilde zijn bij een vergadering die binnen een uur zou beginnen. Alle twee de keren was ik ergens anders en had ik vertraging met het openbaar vervoer waardoor de vergadering al was begonnen zonder mij. Alle twee de keren mocht ik toch de vergadering nog wel bijwonen. Tevens is het een paar keer voor gekomen (ik gok drie keer) dat ik niet het geduld had eerst rapport op te bouwen met informanten en gelijk een aantal directe vragen begon te stellen. Dit werkte averechts omdat informanten zich bedreigd voelde, dachten dat ik van de overheid was en vaak mijn vragen kortaf beantwoorde en oogcontact vermeden.

Ik heb gedurende mijn onderzoek geprobeerd zo ‘open minded’ mogelijk mijn onderzoeksgroep te benaderen. Ik heb daarmee geprobeerd de opgedane kennis over de informele sector zoveel mogelijk los te laten. Ook heb ik zoveel mogelijk straatverkopers dezelfde vragen en inzichten gevraagd over bepaalde fenomenen en situaties. De vragen heb ik herhaaldelijk gesteld om de objectiviteit en betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten. Omdat de meeste gesprekken die ik heb gehouden informele gesprekken waren,

waren deze vragen slechts een richtlijn en een stimulans om het gesprek op gang te houden en een richting op te duwen. Ik heb daarom niet gebruik gemaakt van een uitgebreide vragenlijst. De kernvragen die ik wel heb gebruikt als stimulans om het gesprek te sturen zijn:

- Hoe lang bent u al informele straatverkoper?
- Hoe bent u terecht gekomen bij deze baan?
- Zou u ook wat anders willen?
- Hebt u altijd al in de informele sector gewerkt?
- Werkt u niet liever in de formele sector en waarom?
- Waarom werkt u in de informele sector (met alle sociale en arbeidsonzekerheden van dien)?
- Hebt u ervaringen gehoord van andere mensen over werken in de formele sector?
- Hebt u wel eens gehoord van het programma MEI?
- Wat houdt u tegen om u niet aan te melden voor dit programma?
- Hoe denkt u dat de maatschappij en overheid u ziet als straatverkoper?
- Waarom denkt u dat er zoveel informele arbeiders zijn in Brazilië?
- Ziet u dit liever anders?
- Welke pogingen heeft u ervaren vanuit de overheid om dit te veranderen?
- Bent u tevreden met hoe deze pogingen zijn uitgevoerd?

Data analyse

Voor het analyseren van mijn data heb ik het proces van data analyse van de Walt en de Walt aangehouden: categoriseren, organiseren, samenvatten en herzien van materialen (de Walt en de Walt 2011:180). De data uit het veldwerk heb ik geanalyseerd door het materiaal te verdelen in thema's. Ik heb mijn data gecodeerd en georganiseerd door patronen te zoeken in mijn memo's. Ik heb hierbij geen onderscheid gemaakt tussen type straatverkopers, geslacht of locatie. De patronen heb ik gebaseerd op antwoorden over soortgelijke onderwerpen zoals: tevredenheid werk, tevredenheid informaliteit overheid en informaliteit en corruptie. Ik heb niet gebruik gemaakt van een digitaal coderingsprogramma maar heb mijn memo's rechtstreeks verwerkt in *Windows Word*. Naast het coderen van directe verbanden tussen onderwerp en antwoorden heb ik specifieke relaties gezocht tussen gedrag, emoties en antwoorden van straatverkopers met onderwerpen zoals overheid, corruptie en arbeidszekerheden.

6. De straten van Salvador

Bij aankomst in de stad Salvador kan je niet om de straatverkopers heen. In elke buurt, straat of plein bieden straatverkopers hun handel of service aan, zowel circulerende straatverkopers als straatverkopers met een vaste standplaats. De informele straathandel verweeft zich met de formele handel. Wanneer men aangeeft naar Avenida Sete te gaan, een van oudsher veel bezochte handelsplek, kan men er niet uit opmaken of men inkopen gaat doen bij informele straatverkopers of bij formele winkels. De producten worden niet alleen geconsumeerd door klanten maar worden tevens geconsumeerd door straatverkopers onderling, eigenaren en medewerkers van formele winkels wat de straatverkoop een complex en dynamische *supply chain* creëert. Elke ochtend is er veel beweging te vinden in buurten zoals Avenida Sete met tientallen verkopers die karretjes en/of goederen verplaatsen en verkopers die kramen of tenten opzetten. Het zijn verkopers van fruit, schoonheidsproducten, kleding, tassen, sieraden, speelgoed, eten en drinken en zelfs dvd's, technologische producten etc. Op het plein van Relógio de São Pedro, een deel van de hoofdstraat en zijstraten van Avenida Sete, zijn er door de overheid tenten en kramen geplaatst die straatverkopers mogen huren om hun handel te verkopen. Verder zijn er ook straatverkopers te vinden met eigen karren of kramen die al tientallen jaren dezelfde werkplek hebben en een vaste klantenkring hebben opgebouwd. Het kan voorkomen dat gewilde vaste standplaatsen verkocht worden aan andere straatverkopers. Op toeristische plekken zoals in de buurt Pelourinho of rondom het stadion zijn veel straatverkopers te vinden met de verkoop van souvenirs, kleding en traditioneel eten. Veel circulerende straatverkopers in Pelourinho zijn in het bezit van een hesje of pet wat herkenbaar is voor toeristen. Deze kenmerken geven aan dat ze in het bezit zijn van een licentie, wat betekent dat er een zekere controle is vanuit de overheid over de producten die worden verkocht. Ook op de stranden in Salvador zijn veel circulerende informele straatverkopers te vinden die etenswaren verkopen, strandlakens of speelgoed. Op boulevards staan straatverkopers met vaste standplaats en in bijna elke straat buiten het centrum van Salvador is er iemand te vinden die zelfgemaakt eten verkoopt, zoals grillvlees, hamburgers of traditioneel eten. In buurten buiten het centrum verdubbeld het aantal straatverkopers zich in de weekenden door mensen die alleen dan werkzaam zijn als straatverkoper.

6.1 Profiel straatverkopers

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen circulerende straatverkopers en straatverkopers met vaste standplaats. Deze straatverkopers beoefenen hetzelfde beroep maar hanteren een andere strategie:

Circulerende straatverkopers

‘Olha o miiilho! Olha o milhoooo!’ Schreeuwt een zangerige mannenstem die mij door mijn open raam in de woonkamer bereikt. Ik verblijf op dat moment in de buurt Ribeira in Salvador. Het is al donker en ik kijk naar buiten waarom de man zo aan het schreeuwen is. Het is een straatverkoper die maïs verkoopt. Hij duwt een ijzeren kar voor zich uit gevuld met maïs. Hij heeft een duidelijke en herkenbare stem die een beetje zangerig overkomt en hij legt de klemtoon elke keer ergens anders wanneer hij schreeuwt ‘olha o milho’. Niet veel later zie ik mijn overbuurvrouw naar haar balkon lopen om wat van zijn maïs te kopen: ‘Heey maïs! Heey maïs!’ schreeuwt ze om zijn aandacht te krijgen. ‘Goedenavond Donna Marlene!’ beantwoordt de straatverkoper, ‘weer van hetzelfde?!’.

Dit is een voorbeeld van een circulerende straatverkoper in Salvador. Deze straatverkopers bewegen zich constant voort om de verkoop te stimuleren. Een aantal van deze straatverkopers heeft een koelbox bij zich voor de verkoop van gekoelde producten. Deze koelbox bestaat uit verschillende uitvoeringen, namelijk een huishoudelijke koelbox die ze meetillen of een professionele koelbox op wielen. Ook zijn er de straatverkopers zonder vaste standplaats die een karretje van metaal meeduwen voor de verkoop van zowel snacks als drank. Verder zijn er nog straatverkopers die producten of souvenirs zoals strandhanddoeken, hoeden en posters verkopen. Vaak zie je straatverkopers die zich verplaatsen in het openbaar vervoer en op drukbezochte wegen met gekoeld water of hun waar meenemen in hun handen of emmer om deze op de boulevard en stranden te verkopen. Sommige circulerende straatverkopers hebben een vaste route en daarom ook een vaste klantenkring.

Straatverkopers met vaste standplaats

In de bus richting het centrum heb ik een plek naast het raam weten te bemachtigen. Het is erg heet en de bus is behoorlijk vol met mensen die hoogstwaarschijnlijk richting hun werk gaan. De bus is al 4 of 5 keer gestopt bij een bushalte om mensen in en uit te laten stappen. Bij de volgende bushalte remt de bus weer af om passagiers mee te nemen. Twee dames, bepakt en bezakt met manden en kartonnen dozen, staan klaar om in te stappen. De deuren gaan open en ze pakken als een speer hun manden en dozen, gevuld met fruit en groenten om die stuk voor stuk in te laden. Ze kunnen de dozen niet in een keer de bus inkrijgen en moeten dus een aantal keer heen en weer. Ook een man die bij die halte staat te wachten moet twee keer de bus in en uit om zijn bagage bestaande uit Jerrycan flessen en iets dat lijkt op rubberen banden en touwen in te laden. Een aantal mensen in de bus maken plaats en helpen met het vinden

van een geschikte plek voor de spullen. Niet veel haltes verder komen we aan bij de markt. De markt grenst aan de weg en is gevuld met ontelbare kraampjes. Mijn buurvrouw die naast mij zit verteld me dat je hier álle soorten fruit en groenten kan vinden en dat de markt verder reikt dan dat het oog kan zien. Ik besluit hier uit te stappen en een rondje te lopen. Eenmaal tussen de kraampjes realiseer ik me hoe groot deze markt is. Geuren en kleuren komen me tegemoet van fruitsoorten en groenten die opgestapeld zijn in kraampjes van houten frames, sommige overdekt met plastic zeilen. Het pad is van zand en heeft de breedte van ongeveer twee meter. Veel geluid komt op me af van al die mensen die daar producten kopen en in overvloed aanwezig zijn. Straatverkopers lijken het naar hun zin te hebben en zijn ook druk bezig met onderhandelen en verkopen.

Dit is een voorbeeld van een markt in Salvador. Deze markt staat er elke dag en is bezaaid met informele straatverkopers met vast standplaats. Echter is dit maar een klein voorbeeld. Straatverkopers met vaste standplaats zijn namelijk ook te vinden midden in het centrum of daar net buiten die bijvoorbeeld hun karretjes dagelijks op hun vaste plek zetten en aan het einde van de dag weer meenemen. Deze straatverkopers hebben over het algemeen hetzelfde brede assortiment in verkoop als de straatverkopers zonder vaste standplaats. Straatverkoop met een vaste standplaats kan bestaan uit een kar, kraam of schuur die of een vaste standplaats hebben of niet te verplaatsen is en elke dag geopend en gesloten moet worden. Deze straatverkopers hebben vaak een werkomgeving met een vaste klantenkring.

Ongeacht of een straatverkoper een vaste standplaats heeft of niet, hij of zij is verplicht om toestemming te hebben van de gemeente om te mogen verkopen. Deze toestemming komt in de vorm van een licentie. Dit staat los van het feit of het een formele of informele straatverkoper is die wel of geen belasting betaalt (Ulyssya 2006:597). Deze licentie is persoonsgebonden waardoor de werknemer verweven is met zijn of haar bedrijf met als gevolg dat er geen onderscheid is tussen kapitaal en arbeid. De licentie waar Ulyssya het in dit geval over heeft valt in Salvador onder de noemer 'jaarlijkse licentie'. Deze licentie is voor een jaar geldig en staat los van de producten die verkocht worden of op welke plek iemand staat. Elke verkoper heeft verplicht een licentie nodig. Twee personen achter één kraam betekent dus twee licenties; voor elk persoon één. Deze licentie kan verkregen worden bij het kantoor van het gemeentehuis die zich onder andere in de stad Salvador bevindt. Een jaarlijkse licentie kost \$R 100,00 per maand. Op deze licentie staan de persoonlijke gegevens van de verkoper(ster), de locatie waar hij of zij wenst te verkopen en in welke producten de

verkoper handelt. Deze licenties zijn nodig om orde en handhaving in de stad te ordenen. Tevens geeft dit een bepaalde controle over de houdbaarheid en legaliteit van producten.

Straten van Salvador staan vol met allerlei soorten en typen straatverkopers. Niet alleen in wát ze verkopen, maar ook in hun voorkomen en achtergrond. Straatverkopers in Salvador vertegenwoordigen vandaag de dag niet meer de lagere klasse, de slaven, armen of analfabeten. De straten, de werkplaats van de straatverkoper, heeft zich veranderd in een dynamische werkplek waar de straatverkoper een hoge heterogene socio-economische populatie vertegenwoordigd. Toch hebben informele straatverkopers volgens Jakobsen een gemiddeld lager opleidingsniveau dan formele ondernemers. Ook keert er een hoger percentage formele arbeiders terug richting de schoolbanken dan het aantal informele arbeiders. Volgens Jakobsen bestaan straatverkopers in Brazilië voor meer dan de helft uit mannen boven de 40 jaar.

Het gemiddelde inkomen van de informele ondernemers met een vaste standplaats, ligt rond de \$R927 per maand (Jakobsen). Echter, ligt het inkomen van de informele straatverkoper ver uiteen. Een minimaal inkomen ligt rond de \$R 150,00 en een maximaal inkomen ligt rond de \$R4.000,00 (Singer 2000: 12). Tevens is het inkomen van informele ondernemers onzeker en afhankelijk van het politieke klimaat net zo goed als dat straatverkopers afhankelijk zijn van het inkomen van hun afnemers, die zowel in de informele als in de formele economie werkzaam zijn (Singer). Het inkomen van een straatverkoper is dus heel variërend, onzeker en afhankelijk van het nationale economische welzijn. Ook geeft Singer aan dat informele straatverkopers veel moeten werken en weinig verdienen. De gemiddelde straatverkoper werkt zeven dagen in de week. De straatverkoper met een vaste standplaats werkt gemiddeld 76 uur per week en de circulerende straatverkoper gemiddeld 62 uur per week (Martins en Dombrowski 2000: 43).

6.2 Van informeel naar formeel

Victor, coördinator van licenties voor de informele verkopers, geeft aan dat elke Braziliaan een informele verkoper kan zijn: ‘je hebt verkopers die leven op straat, maar ook verkopers met een goed inkomen. Er zijn straatverkopers die alleen werken in het weekend naast een vaste baan, straatverkopers die alleen op grote evenementen werken en straatverkopers die full-time werken. Voor de ene straatverkoper is het hun enige inkomen en zijn ze er afhankelijk van, voor de ander is het een bijverdienste’, aldus Victor. Echter wordt het beroep als informele straatverkoper, als bijbaan of niet, vaak geassocieerd met slechte werkomstandigheden, lage productie en een slecht imago. Tevens hebben ze geen recht op sociale en arbeidszekerheden die formele arbeiders wel hebben zoals AOW of pensioen. Deze werkomstandigheden en onzekerheden zijn karakteristiek voor de informele sector.

De interviews met de coördinator van licenties Victor en onderzoeker Sandra van Sabrae (Servico Brasileiro de Apoio às Micro e Pequenas Empresas) bevestigen dat informaliteit wordt gezien als behorend tot de lagere klasse en armoede en dat veel straatverkopers dit beroep hebben om te kunnen overleven. Ze wijten de keuze voor werken in de informele sector aan de afwezigheid van een opleiding en/of niet aan een baan kunnen komen in de formele sector. Omdat de overheid de werkomstandigheden van informele arbeiders wil verbeteren hebben ze een programma opgezet genaamd MEI (microempreendedor individual) en is bedoeld om ze uit de informaliteit te halen.

6.2.1 Programma MEI

Met dit programma is het toegankelijker en voordeliger voor informele straatverkopers om formeel te worden. Organisatie Sabrae is verantwoordelijk voor het uitvoeren van dit programma. Dit programma wil onder andere bereiken dat de bureaucratie vermindert en een betere toegang bieden voor informele arbeiders tot het aanvragen van bankkrediet met lagere rente. Mensen in de informele sector met een maximum inkomen van 60 duizend Reais bruto op jaar basis, kortom vijf duizend Reais per maand mogen zich inschrijven. Informele arbeiders met een salaris daarboven mogen niet meer profiteren van MEI en vallen onder de standaard procedure van het belastingstelsel.

Het programma is opgesteld met als doel de ‘*empowerment*’ van informele handelaren verder te kunnen ontwikkelen en komt bovendien overeen met punt vijf ‘maatregelen ter ondersteuning van ondernemerschap’ van één van de zeven beleidsterreinen en punt één ‘groeistrategieën’ (bedoelt om flexibeler om te gaan met bankkredieten verlenen) die het ILO voorschrijft om de informaliteit te verminderen (zie hoofdstuk 4). Door de informele arbeider

formeel te maken willen ze de sociale zekerheid verhogen en meer bescherming bieden voor sociale rechten en arbeidsrechten. Tevens biedt dit programma de mogelijkheid aan om een vast bedrag af te dragen aan belastingen die bestaat uit vijf procent van het minimum loon voor de sociale zekerheid en één Real voor de belasting op goederen. De voordelen van MEI zijn: mogelijkheid tot het afgeven van facturen, toegang tot bankkrediet als rechtspersoon met betere condities in plaats als individu met hogere rente en steun voor uitbreiding naar een kleine of middelgrote onderneming mits het salaris gelijk is aan het minimumloon. Nadelen zijn onder andere maandelijkse kosten zoals btw en fiscale belasting en veel administratiewerk zoals facturen en maandelijkse rapport van bruto-inkomsten. Cijfers laten zien dat in het jaar 2012 2.665.605 informele handelaren zich hebben ingeschreven in de formele sector. Volgens Pastore is dit voordelig voor de staat die meer belastinggeld ontvangt, waardoor de overheid vervolgens meer kan investeren in gezondheidszorg en sociale zekerheid. Echter geeft Perry aan dat de beste manier om informele arbeiders formeel te laten worden, is door ze te benaderen gedurende het proces dat ze hun onderneming opzetten: *'it is worth nothing however, that the decision to operate formally or informally is often made at the time of starting up'* (Perry 2007:151).

Veel straatverkopers die ik heb gesproken zeggen niet op de hoogte te zijn van dit programma. Één straatverkoper geeft aan 'er ergens wel wat van gehoord te hebben'. De straatverkopers die wel op de hoogte zijn van dit programma maar zich er niet voor willen opgeven doen dat voornamelijk omdat ze het doel van de overheid niet vertrouwen. Zo geeft een straatverkoper van souvenirs en kleding aan dat het voor de overheid slechts een manier is om geld te verdienen. Ook straatverkoper van zelfgemaakte kettingen en schelpen geeft aan niet mee te willen doen met het programma MEI. De antwoorden die hij gaf met betrekking tot de overheid gaven aan dat hij de overheid niet vertrouwt en dus dit programma ook niet. Uit angst dat hij de hele dag gecontroleerd zou worden zonder er iets voor terug te krijgen verklaarde hij zonder enige overweging of treuzeling zich niet te willen opgeven voor dit programma: 'ik ga me niet inschrijven. Om de hele dag papieren in te vullen zeker zodat zij vervolgens elke stap die ik zet kunnen bekijken en bekritisieren? Nee, ik blijf liever waar ik nu ben, ik doe dit al dertig jaar'. Straatverkopers die zich bewust niet inschrijven omdat de baten niet tegen de lasten opwegen geven voor grotendeels echter wel aan dat de banklening het grootse voordeel is van dit programma. Onder deze straatverkoper zit ook João, straatverkoper van voetbalshirtjes gevestigd in de buurt rondom het stadion *Fonte Nova*. Hij geeft te kennen dat hij ooit formele arbeider was met de verkoop van zelfgemaakte meubelen.

Bij de vraag waarom hij hiermee is gestopt geeft hij aan dat het teveel regels waren, er teveel geld uitging naar de overheid en er teveel papierwerk was.

Gesproken straatverkopers die zich wel hebben ingeschreven geven aan dat ze na het inschrijven bij dit programma weinig groei hebben ervaren in hun onderneming. Wel zijn er een aantal informele straatverkopers die voornamelijk trots als motivatie hebben om formeel te werken. Uitspraken als ‘ik ben een individuele ondernemer nu ik formeel ben!’ gaan gepaard met enthousiasme en euforie waarbij de nadruk voornamelijk ligt op het imago van werken in de formaliteit (Maria, straatverkoper op Avenida sete).

De grootste motivatiereden voor verkopers die zich hebben laten formaliseren is over het algemeen de financiële lening die de overheid kan bieden. De straatverkopers geven aan dat een bedrijf opzetten in de informele sector vaak gepaard gaat met woekeraars; iemand die geld leent en daar extreem hoge rente voor terugvraagt. Dit programma biedt daarom wellicht vooral een uitkomst voor starters en beginners in de formele sector en voor verkopers die hun onderneming willen uitbreiden of optimaliseren. Tevens geven deze straatverkopers aan pensioen te zien als een belangrijke factor om zich te laten formaliseren. Ook verkopers die zich niet hebben laten formaliseren maar wel hun mening uitbrengen over dit programma zien deze twee beweegredenen als de belangrijkste. Beide groepen, dus de formele straatverkopers en de informele straatverkopers zien geen voordeel in de verlaging van belastingen en het ingeschreven staan bij overheidsinstanties als zijnde formeel.

6.2.2 Bolsa Familia

Een ander initiatief genomen door de Braziliaanse overheid is het introduceren van het programma ‘bolsa familia’. Dit programma heeft als doel de levensomstandigheden van de armste families in Brazilië te verbeteren en kan volgens het ILO een lange termijn strategie zijn om ook de informaliteit te verminderen. Het programma is bedoeld om het gezinsinkomen van de armste families te verhogen en zodoende de armoede te bestrijden. Het programma zorgt er tevens voor dat de gemiddelde uitgaven hoger worden wat een economische groei kan betekenen (ILO 2013:79). Het is een vorm van sociale bescherming en valt onder één van de zeven beleidsterreinen die het ILO heeft opgegeven om de informaliteit te verminderen (beleidsterrein zes ‘uitbreiding van de sociale bescherming’). Naast maatregelen om het ondernemerschap te ondersteunen in zowel de informele als formele sector, biedt Brazilië sinds 2011 deze maatregel aan om uitbreiding van sociale bescherming te stimuleren. Reacties van straatverkopers op dit programma zijn positief maar koppelen dit programma niet aan werken in de informele of formele sector. Omdat dit programma nog in

een vroeg stadium is en het verminderen van de armoede door middel van dit programma een lange termijn strategie is, zijn er nog geen duidelijke resultaten zichtbaar in hoeverre 'bolsa familia' bijdraagt aan het verminderen van informaliteit. Reacties van respondenten geven aan tevreden te zijn met het initiatief van de overheid met het opzetten van dit programma. Nochtans heeft dit programma volgens veel respondenten ook een keerzijde. Zij geven namelijk aan dat veel moeders meer of eerder kinderen willen. Ze hopen door dit programma meer geld te ontvangen naar mate ze meer kinderen hebben. Paulo, medewerker van Sabrae, geeft aan dat gebrek aan educatie vaak de oorzaak kan zijn waarom moeders deze beslissingen nemen. Ook geeft Paulo aan dat educatie een belangrijke factor kan spelen in het verminderen van armoede met als mogelijk gevolg het afnemen van de informele sector.

6.2.3 Aangeboden cursussen

Met de komst van FIFA wereldkampioenschappen komen er vele kansen voor gastlanden om voordelen te behalen op zowel maatschappelijke als economische vlakken. Volgens Steinbrink is het WK evenement een 'highly commercial and simultaneously extremely political event' (Steinbrink et. al 2011:16). Steinbrink geeft aan dat als de politiek omwille daarvan bereid is zijn wetgeving aan te passen, er ook voordelen gegenereerd moeten worden vanuit nationaal perspectief en regionaal gebied. Dit jaar is Brazilië verkozen tot gastland voor het organiseren van het WK voetbal. In aanloop naar dit evenement zijn er veel veranderingen en ondernemingen gestart door de overheid om het volk en land klaar te stomen voor de vele aandacht en toeristen die staat te komen. Daarom hebben onder andere organisaties als Sabrae in samenwerking met FIFA (Fédération Internationale de Football Association) en SENAC (Serviço Nacional de Aprendizagem Comercial, een organisatie die educatieve cursussen aanbiedt), in aanloop naar het WK, cursussen aan straatverkopers aangeboden. Deze cursussen bestaan onder andere uit: engelse taal, duitse taal, spaanse taal, internationale normen en waarden en serviceverlening aan toeristen maar ook cursussen als financiën, administratie en ondernemen. Deze cursussen zijn voornamelijk ter voorbereiding voor de informele verkoper op het WK. De aangeboden cursussen zijn gratis en voor elke straatverkoper toegankelijk. SENAC biedt deze programma's aan uit commercieel oogpunt. Echter, deze cursussen zijn vanuit het oogpunt van de overheid en Sabrae opgezet om de straatverkoper op te leiden en tevens te stimuleren voor het aanzetten tot denken om formeel te worden en hier eventueel kennis mee te laten maken. Zoals al eerder aangegeven zijn straatverkopers over het algemeen laag opgeleid; deze cursussen bieden een kans voor de

straatverkoper om zichzelf te profileren en te ontwikkelen. Tevens kan educatie een strategie zijn om de informaliteit te verminderen. Perry geeft aan dat de mate van educatie een terugloop op zelfstandige informele arbeiders kan betekenen: *‘informality sharply decreases with education, partly because the opportunity cost of being independent rises (Perry 2007: 127). Education has a negative impact on the probability of staying in self-employment, suggesting that the ‘pull’ effect of better employment alternative for more educated individuals tends to dominate over het ‘push’ effect associated with lower probabilities of business failure..’* (Perry 2007:144). Het aanbieden van cursussen en het in aanraking komen met educatiesystemen kunnen een stimulans zijn om uit de informele sector te stappen en de formele te betreden. Volgens Paulo, medewerker van Sabrae, zijn veel straatverkopers in Salvador laag opgeleid wat één van de hoofdredenen is dat veel zelfstandige ondernemers in de informele sector beginnen; ‘omdat ze geen andere baan konden vinden’. Daarom kunnen deze cursussen een zelfstimulans zijn ‘om opzoek te gaan naar persoonlijke ontwikkeling en grenzen’, aldus Paulo.

Bij elke cursus die een straatverkoper afrondt, ontvangt de straatverkoper een diploma die hij of zij kan laten zien wanneer er naar gevraagd wordt of, zoals sommige straatverkopers doen, ze ophangen als een soort marketingbrand en trots. ‘Deze gratis cursussen zijn een kans en stimulans voor straatverkopers om in aanmerking te komen met Sabrae en vanuit het oogpunt van Sabrae, om in aanraking te komen met de straatverkoper’, aldus Victor. Een cursus betekent één keer in de week twee uur les gedurende ongeveer zes maanden.

Uit reacties van straatverkopers in Salvador, vooral op drukbezochte plekken zoals circa 200 meter rondom het stadion, op toeristenplekken, in en rondom de buurt avenida sete en in de buurt Ribeira, blijkt dat veel van de aangesproken straatverkopers niet op de hoogte zijn van de aangeboden cursussen. Bovendien zijn er een klein aantal straatverkopers dat aangeven er ‘wel iets over gehoord te hebben’. Van het aantal straatverkopers dat wel op de hoogte is van de aangeboden cursussen zijn er maar enkele die hebben geparticipeerd of de cursussen volledig hebben afgerond. De meningen over de aangeboden cursussen door de straatverkopers die hiermee bekend zijn, zijn uiteenlopend. Straatverkopers geven aan dat de cursussen teveel tijd en energie in beslag nemen. Een straatverkoper in de buurt Ribeira die zich bezig houdt met de verkoop van kokosnoten heeft een certificaat ondanks dat hij de cursus niet heeft afgerond en laat hem met trots zien. Hij heeft de cursus *serviceverlening aan toeristen* voor de helft gevolgd: ‘De cursus was leuk en leerzaam, ook omdat je met andere informele arbeiders in contact komt met wie je informatie en ervaringen kan uitdelen. Maar de

cursussen duurden erg lang, reistijd en de cursus zelf, daarom heb ik besloten er eerder mee te stoppen’.

Een aantal geven aan niet te hebben meegedaan aan de cursus omdat ze er niet van overtuigd zijn er beter uit te komen. Veel straatverkopers zien er het nut niet van in om deze cursussen te volgen. Deze reacties gaan voornamelijk om de aangeboden cursussen specifiek ter voorbereiding op het WK. Ze zien er voornamelijk het nut niet van in omdat straatverkopers in Salvador er weinig vertrouwen in hebben dat ze met toeristen in aanraking komen. Met de nieuwe regelgeving van FIFA zijn veel straatverkopers die rondom het stadion gevestigd waren verplicht vijftig meter te verplaatsen van hun vaste standplaats. Straatverkopers die hun vaste standplaats moeten opgeven gedurende de WK vermoeden dat ze niet in contact komen met toeristen omdat ze te ver van het stadion worden geplaatst. Ook andere straatverkopers, die gemiddeld binnen een straal van 200 meter van het stadion zitten, verwachten niet in aanraking te komen met toeristen door de slechte bereikbaarheid van het stadion vanwege weg afsluitingen. Ze zien het somber in omdat auto’s worden verboden hier nog langer te rijden en toeristen worden omgeleid.

Daarbij hebben de straatverkopers nog andere bezwaren om een cursus te volgen in aanloop naar het WK. Straatverkopers zijn normaliter verplicht een licentie te hebben voor de verkoop van producten. Bij georganiseerde evenementen in de stad Salvador hebben straatverkopers die hun producten aanbieden een speciale licentie nodig. Deze licentie is alleen geldig tijdens evenementen zoals carnaval of feestdagen. Gedurende het WK worden er aparte licenties uitgegeven die alleen gebruikt kunnen worden tijdens de WK weken. Deze licenties kunnen aangevraagd worden bij dezelfde instantie waar de jaarlijkse licenties worden aangevraagd.

Veel straatverkopers die in het gebied van twee kilometer rondom het stadion staan hebben geen speciale licentie. Hierdoor mogen ze niet op hun vaste standplaats verkopen gedurende het WK dat zich rond het stadion bevindt. Daar is veel onbegrip over. Zo geven straatverkopers aan te stoppen tijdens het WK omdat zoals ze zelf zeggen: ‘ik sta hier al 22 jaar en nu moet ik een licentie aanschaffen voor mijn vaste plek omdat er is besloten in dit stadion een evenement te organiseren?’ Een ander argument is dat een licentie aanvragen veel tijd en energie kost. Zo geeft een straatverkoopster van vlees en frisdrank aan dat zij samen met haar twee zussen wel een licentie hebben gehaald á \$R58 per persoon omdat ze anders een verbod kregen voor verkoop van hun producten op hun eigen vaste standplaats. Zowel zij als haar twee zusters hebben ieder een licentie bij de organisatie aangevraagd: ‘ieder van ons heeft een licentie aangevraagd, we stonden ‘s-morgens vroeg al in de rij en we vertrokken pas

laat in de avond'. Toch hebben ook zij zich niet ingeschreven in één van de cursussen. Argumenten waren dat het teveel tijd zou kosten en ze hadden er geen behoefte aan.

Veel gesproken straatverkopers die binnen een straal van twee kilometer om het stadion Fonte Nova hun waar verkopen en geen speciale licentie hebben, hebben besloten zich hierbij neer te leggen en niet te verkopen gedurende de WK weken of een andere locatie te zoeken buiten de twee kilometer. Daardoor komen ze ook niet in aanraking met de toeristen en zien ze het nut er niet van in om hun tijd en energie te steken in deze cursussen.

Ook zijn straatverkopers over het algemeen niet bereid de overheid te ondersteunen in de getroffen voorbereidingen op de wereldkampioenschappen dus ook niet in de aangeboden cursussen. Straatverkopers geven aan de toeristen met open armen te ontvangen maar op geen enkele manier van plan zijn de overheid te ondersteunen met de beslissingen die zij hebben gemaakt ter voorbereiding op het WK. Woorden als 'corruptie', 'slavernij', 'kapitalisme' en 'monopoly' komen vaak voor in de reactie van straatverkopers. Een ontevredenheid die wordt geuit over de overheid en tevens betrekking heeft op het kosten en baten van eigen onderneming door straatverkopers: 'het is een wereldwijd evenement, maar degene die betaald zijn wij. De enige die hiervan profiteren zijn grote bedrijven als Coca Cola en een corrupte overheid'. Ook reacties met betrekking tot de aangeboden cursussen worden bekritiseerd: 'waarom bieden ze de cursussen aan als ze ons op alle mogelijke manieren tegenhouden om in contact te komen met de WK toeristen?!'. Deze reactie en vele soortgelijke reacties hebben een dubbele lading. De uitdrukkingen zijn niet direct gericht naar de aangeboden cursussen maar een verzet tegen initiatieven die de overheid neemt om de informele straatverkoper op te leiden door middel van deze cursussen.

Communicatie

Bedrijfgegevens van informele straatverkopers, met en zonder licentie, staan niet geregistreerd bij de overheid. Hierdoor weet de overheid niet welke straatverkoper welke standplaats heeft of waar ze circuleren. Ook persoonlijke gegevens zoals adresgegevens van ondernemers staan niet geregistreerd. Om deze doelgroep te kunnen bereiken communiceert de gemeente Salvador door middel van een volkskrant; *Diario oficial*. Victor, coördinator van informele licenties legt uit dat dit bij de wet is voorgeschreven om op deze manier informele straatverkopers op de hoogte te houden van nieuwe regelgeving of aankomende evenementen. Tevens legt hij uit dat de media ook een rol kan spelen in het informeren van de straatverkopers door informatie te publiceren. De overheid heeft, zoals al eerder benoemd,

Sabrae ingeschakeld om de informele arbeider te begeleiden om formeel te worden. Tevens is Sabrae verantwoordelijk voor het publiceren en bekend maken van dit aangeboden programma. Kansen zoals het aanbieden van cursussen is een middel om de straatverkoper te bereiken. Ook organiseert Sabrae regelmatig kleine evenementen/bijeenkomsten waar de informele verkoper en de formele straatverkoper die door dit programma formeel is geworden, worden uitgenodigd. Naast deze kleine evenementen staat Sabrae bij gelegenheid (zoals een evenement) met een stand op drukbezochte verkooppunten om de informele straatverkoper te informeren. Een meer actievere houding heeft Sabrae wanneer de organisatie de informele verkoper zelf benaderd door ze aan te spreken tijdens werktijden. Sandra, medewerker van Sabrae geeft aan dat het moeilijk is informele straatverkopers te bereiken omdat de straatverkopers erg achterdochtig zijn naar de overheid en Sabrae een overheidsinstantie is en dus vaak me de overheid geassocieerd wordt: 'straatverkopers openen zich moeilijk naar medewerkers van Sabrae als ze aankomen met een vragenlijst. Vertrouwen moet gewonnen worden. Straatverkopers gaan er al snel vanuit dat je een ambtenaar bent die komt controleren of je je papieren wel op orde hebt.'

De overheid toont dus verschillende initiatieven om de informele straatverkopers te voorzien van sociale- en arbeids rechten en om eventueel meer economische voordelen te behalen door het percentage informele arbeiders formeel te maken wat meer belastinginkomen zou betekenen. Het programma MEI biedt mogelijkheden voor informele straatverkopers door, volgens de overheid, op een laagdrempelige manier formeel te worden. Om de straatverkoper op de hoogte te stellen van dit programma probeert Sabrae, ingehuurd door de overheid, de straatverkoper op verschillende manieren te bereiken. Kleine evenementen, stands en cursussen in samenwerking met opleidingorganisaties zijn middelen om de straatverkoper te bereiken. Echter blijken niet alle straatverkopers dit initiatief met open armen te ontvangen. De straatverkopers die op de hoogte zijn van deze voorzieningen, of door mij op de hoogte zijn gesteld, reageerden voornamelijk achterdochtig en uiten zich met argwaan over doeleinden en intenties van de overheid. Medewerkers van Sabrae bevestigen dit door aan te geven dat informele straatverkopers moeilijk benaderbaar zijn voor ambtenaren in dienst.

7. Beweegredenen om in de informele sector te werken

Waarom hebben de straatverkopers die ‘vrijwillig’ informeel zijn in Salvador de keuze gemaakt om in de informele sector te werken die ze buiten sluit van sociale en arbeidszekerheden? En uit welke beweegredenen kiezen de straatverkopers in Salvador ervoor informeel te blijven, of waarom kiezen ze er juist voor om niet formeel te worden? Dit zijn vragen die in de volgende tekst zullen worden beantwoord. Een aantal motivatieredenen voor het werken in de informele economie komen beter aan het licht tijdens de voorbereidingen van het WK. Het legt onder andere de ontevredenheid van straatverkopers over overheidsbeslissingen bloot en wat het verband van deze ontevredenheid is met het hoge percentage informaliteit. Reacties van straatverkopers op de voorbereiding van het WK laten zien hoe men denkt over de overheid en hoe dit van invloed kan zijn op de keuze van werken in de informele sector. Allereerst zullen er twee punten worden besproken die verklaren waarom arbeiders theoretisch gezien meer (schijnbare) zekerheden in de formele sector kunnen behalen maar waarom straatverkopers hier alsnog niet voor kiezen.

7.1 Waarom informele straatverkoper?

Zoals al eerder aangegeven is de straatverkoop een eeuwenoud beroep wat voornamelijk in de tijd van slavernij een negatieve lading met zich meedroeg. Volgens Jakobsen dragen straatverkopers vandaag de dag nog steeds een imago als ‘burgers van de tweede klasse’ met zich mee. Straatverkopers staan als gevolg van dit imago bloot aan publieke onderdrukking en sociale discriminatie (Jakobsen 2000:5). Een aantal gesproken straatverkopers zijn in overeenstemming met de uitspraken van Jakobsen omdat ze zich inderdaad gediscrimineerd voelen: ‘We zijn altijd buiten gesloten! Het is discriminatie, het is altijd al discriminatie geweest’. Een uitspraak van een straatverkoper tijdens een conversatie over de invloed van het nieuwe stadion op straatverkopers en hun commercie. Beslissingen worden genomen waar straatverkopers de gevolgen van ervaren. Beslissingen zoals een strengere wetgeving voor de verkoop gedurende het WK. Straatverkopers geven aan meer dialoog te verwachten tussen hen en de staat en voelen zich door het gebrek hiervan ondergewaardeerd. Er is daarom vraag naar meer sociale dialoog en vertegenwoordiging van de informele straatverkoper. Dit zijn bovendien onderwerpen die door het ILO wordt omschreven als belangrijke factoren om de transactie van arbeiders in de informele sector naar de formele sector te stimuleren.

Toch geven ook veel gesproken straatverkopers aan trots te zijn op hun baan en koppelen vele voordelen aan het werken als straatverkoper in de informele sector. Dit uit zich voornamelijk als ik vraag hoe lang ze al in dit beroep zitten. Straatverkopers benoemen niet alleen het aantal

jaren dat ze al in dit beroep zitten maar benoemen tevens hoe graag en waarom ze het doen. Eigenschappen als flexibiliteit, het heft in eigen handen hebben, buitenlucht, en sociale contacten zijn de voornaamste reden wat ze waarderen aan het beroep als straatverkoper.

Zo blijkt tevens uit economische en sociologisch onderzoek dat naast het nemen van risico's, familietraditie en mobiliteitsmogelijkheden, ook flexibiliteit, autonomie en ondernemingschap motivatieredenen kunnen zijn voor werken in de informele economie (Perry 2007:62). 'Ik ben graag buiten, onder de mensen en flexibel in het bepalen van mijn eigen werkuren' is het antwoord van een mannelijke twintigjarige straatverkoper van kokoswater. Zijn vader was ook straatverkoper en hij geeft aan er niets voor te voelen om binnen, op kantoor of in dienst van een bedrijf of werkgever te moeten werken. Ook veel vrouwelijke straatverkopers geven aan dit beroep niet graag in te ruilen om voor iemand in dienst te zijn omdat ze dan hun flexibiliteit verliezen aan verplichte werkuren en ze zich niet meer kunnen inzetten voor het huishouden als dat nodig is.

Cijfers laten zien dat als 70 procent van de informele zelfstandigen in metropolen in Bolivia, Dominicaanse republiek en Buenos Aires de keuze krijgen tussen werken als informele zelfstandige of werken als formele arbeider, ze de voorkeur geven om als informele zelfstandige te werken in plaats van in dienst te zijn bij iemand als formele arbeider. Ze blijven liever werken voor hetzelfde salaris in de informele sector, met de bijbehorende condities. Dezelfde resultaten kwamen uit in verschillende onderzoeken onder Braziliaanse informele arbeiders (Perry 2007: 63). Zo blijkt ook gedurende mijn veldwerk. Ik heb verschillende beweegredenen geconstateerd waar burgers de voorkeur geven om in de informaliteit te werken en niet in de formele sector. De grootste motieven om de voorkeur te geven aan werken in de informele sector heb ik in hoofdcategorieën verdeeld. De straatverkopers hebben motieven genoemd die in één of meer van deze hoofdcategorieën terug komen. Dit betekent dat straatverkopers niet enkel in de informele sector werken uit noodzaak omdat dit niet is gelukt in de formele sector, maar er meerdere ideeën en motieven oorzaak zijn van het hoge percentage informele arbeiders en straatverkopers.

7.1.1 Kosten en baten analyse

Aan de hand van voorbereidingen voor de wereldkampioenschappen (WK) in Brazilië kan er duidelijk in kaart worden gebracht hoe de informele straatverkopers zich op een zwakkere positie binnen de maatschappij bevinden, dat wil zeggen, hoe ze buiten sociale en economische zekerheden en voordelen vallen. Zo geeft een straatverkoper aan dat hij hoopt genoeg winst te behalen gedurende het WK met de verkoop van voetbalshirts om zijn twee

dochters twee jaar naar school te kunnen laten gaan: ‘het is een kans om mijn familie te kunnen ondersteunen die ik niet voorbij laat gaan, ik hoop hiermee twee jaar schoolgeld te kunnen betalen voor mijn beide dochters’. Deze uitspraak laat zien hoe het welzijn van deze straatverkoper maar ook zijn familie geheel afhankelijk is van zijn inkomen. Dit sluit niet uit, dat ook formele arbeiders afhankelijk zijn van hun inkomen om hun welzijn te bepalen. De afhankelijkheid van het inkomen hoeft daarom niet bepalend te zijn om de voorkeur te geven aan werken in de formele of informele sector. Factoren die wel bepalend kunnen zijn, zijn onzekerheid over inkomsten en hoogte van inkomsten in verhouding met verplichte uitgaven zoals belastingen en verzekeringen. In welke mate kunnen deze onzekerheden die voornamelijk informele straatverkopers confronteren bepalend zijn om de voorkeur te geven in welke sector een arbeider werkzaam is. Met andere woorden, wegen de staatsvoordelen (zoals de formele arbeiders die hebben) op tegen de kosten die ermee gepaard gaan voor een nog informele straatverkoper met een salaris en levensstijl die hij heeft. Veel straatverkopers zeggen van niet, ondanks dat ze het ermee eens zijn dat deze onzekerheden inderdaad een karaktereigenschap zijn van de informele economie. Veel informele straatverkopers vertellen dat er veel op het spel staat indien ze niet genoeg inkomen kunnen genereren. Deze straatverkopers geven aan dat niet alleen zij buiten de sociale zekerheden vallen zoals de werkloosheidsuitkering, maar ook de familie die vaak afhankelijk is van het inkomen van de straatverkoper. Toch kiest een groot deel van de straatverkopers in de informele sector werkzaam te blijven. Dit heeft gedeeltelijk te maken met de hoogte van het inkomen van informele straatverkopers in verhouding met de verplichte uitgaven die ze kwijt zouden zijn indien ze formeel worden. Zo verklaren veel straatverkopers dat indien ze als formeel zouden gaan werken, als werknemer of zelfstandig, ze met het minimale inkomen en de kosten om formeel te zijn, niet voordeliger uitkomen bij ziekte of faillissement. In gesprek met formele sportschoolmedewerker Leonel over belastingpercentage in Brazilië zegt hij; ‘met het minimum salaris dat we in dienst verdienen hebben we net genoeg om te overleven, het geld dat we ontvangen in het geval van ziekte of werkloosheid is niet genoeg om te kunnen overleven’. Hij geeft aan niet graag als informele straatverkoper te werken omdat het werk en inkomen te onzeker is maar ziet wel voordeel in het niet betalen van hoge belastingkosten: ‘werken als formele straatverkoper heeft geen voordeel, de onzekerheid blijft en er komen alleen maar kosten bij’, aldus Leonel.

Ook informele straatverkopers geven aan twijfels te hebben in hoeverre de formele sector wel zekerheid en voordeel kan bieden. Straatverkopers die ik gesproken heb die eerst in de formele sector werkten en inmiddels zijn overgestapt naar de formele sector geven aan dat

ook in de formele sector onzekerheden aanwezig zijn, helemaal als eigen ondernemer; de overheid biedt minimale ondersteuning of zekerheid bij bijvoorbeeld ziekte of faillissement. Zo geven Barros en Foguel (2000) aan dat de programma's van werkloosheidsverzekering vaak falen. De armste bevolking in Brazilië profiteert minimaal van deze programma's ongeacht of ze in de formele sector werkzaam zijn. Dit in tegenstelling tot de rijkste inwoners die het meest profiteren van werkloosheidsverzekeringen (Barros et al., 2000:237). Brazilië heeft zoals al eerder aangegeven grote sociale ongelijkheden en beschikt over een klein percentage middenklasse. Een groot deel van de straatverkopers zou niet in aanmerking komen voor een baan met een hoog salaris vanwege bijvoorbeeld gebrek aan educatie, ervaring en vriendjespolitiek. Veel straatverkopers zullen daarom moeilijk of nooit in de bovenklasse terecht komen en hebben daarom minder profijt van de werkloosheidsverzekeringen. Werken in de formele sector lijkt beperkte voordelen te hebben als het gaat om werkloosheidsverzekeringen voor formele straatverkopers met een laag inkomen. De gesproken straatverkoper zijn het hiermee eens. Volgens hen zitten er maanden bij dat ze meer dan het nationale minimum loon verdienen, maar dat er ook maanden tussen zitten dat ze hier onder blijven.

Werken als formele arbeider in dienst geeft daarom in bepaalde mate zekerheid zoals een vast inkomen, maar werken als een formele straatverkoper brengt risico's met zich mee; zeker als er ook kosten aan verbonden zitten zoals belastingen en andere overheidskosten. Ook de beloofde zekerheden zoals bij ziekte of faillissement wegen voor de straatverkopers in Salvador niet zwaar op. Wat betreft de financiële zekerheid spreken straatverkopers hun twijfels uit of de overheid wel kan bieden wat ze belooft te bieden indien ze in de formele sector werkzaam zijn. Deze twijfel verklaart enigszins waarom straatverkopers zich niet aanmelden voor het programma MEI, die de zojuist genoemde nadelen als hoge kosten en belastingenuitgaven (die gepaard zijn met formaliteit) verminderen. Overigens geeft Pastore aan dat in het jaar 2005 van de slechts twintig procent van de armste populatie in de formele sector die in aanmerking zou komen voor een werkloosheidsuitkering, heeft maar drie procent deze uitkering ontvangen, 'de rest gaat naar de niet-armen' (Pastore 2005). Op het gebied van het welzijn van de informele arbeider, geeft een groot deel van de straatverkopers aan, in het licht van kosten en baten, eerder de voorkeur te geven aan werken in de informele sector dan in de formele sector. Werken in de informele of formele sector is niet bepalend voor de hoogte van het inkomen. Over het algemeen zeggen de informele straatverkopers dat op financieel gebied de formele straatverkopers in gezonde jaren er niet beter op uit zijn dan informele straatverkopers.

7.1.2 Gezondheidszorg

‘Ik heb 10 jaar lang op straat gewoond. Ik sliep op bankjes, op straat, in portiekjes....ik heb veel geleerd van die tijd. Ik was een gelukkig man maar verloren. Ik had geen inkomen maar ik maakte soms wat oorbellen of ringen die ik dan weer verkocht. Elk mens is gelijk, iedereen wordt op dezelfde manier geboren, met niks...naakt, ongeacht de afkomst of huidskleur. Het zijn de omstandigheden die je vormen, die je kansen biedt. De Braziliaanse overheid geeft je bijna geen kansen, word je arm geboren, blijf je arm. Mijn kans is nooit gekomen, die heb ik zelf moeten creëren. Ik heb nu een huisje, leef van mijn zelfgemaakte hoeden en ik ben nog steeds even gelukkig. Ik had op straat dood kunnen gaan, niemand die daarover inzat, zeker de staat niet. Die laten je makkelijk weggroten, weer een zorg minder. Ik bedoel kijk hoe vol die ziekenhuizen zijn, elk hoekje word benut. Mensen liggen in gangen, op de grond, zonder voeding, verkeerde medicijnen, te weinig artsen...dan gaan ze zich echt niet bekommeren over een zwerver zonder toekomst. Maar ik moet je zeggen, ik denk dat ik beter af was op straat dan als ik in één van de gangen had gelegen wachtend op hulp, dan was ik nu al dood geweest.’

Deze reactie komt van een straatverkoper in Salvador. Het schetst een beeld over hoe de gezondheidszorg gesteld is voor diegene die niet verzekerd zijn en overgeleverd zijn aan publieke ziekenhuizen in Brazilië. Sandra, medewerkster van organisatie Sabrae verteldt dat veel informele straatverkopers bij ziekte of uitval van werk vanwege medische redenen, geen ziekteverzekering hebben en dus geen recht hebben op medische hulp in privé ziekenhuizen tenzij ze daarvoor ter plekke zelf betalen. Informele straatverkopers kunnen zich dat financieel niet permitteren en dus worden zieke straatverkopers aan hun lot overgelaten wanneer ze medische hulp nodig hebben. Gevolg hiervan zijn lange wachtrijen om in aanmerking te komen voor een behandeling. Sandra legt uit dat sommige straatverkopers dan een rechtszaak tegen de overheid aan gaan om alsnog een kans te creëren om te kunnen profiteren voor medische hulp in privé-ziekenhuizen en zodoende de lange wachtrijen in de staats ziekenhuizen te vermijden. Ze geeft aan dat veel informele straatverkopers de rechtszaak winnen waardoor sociale- en arbeidszekerheden die de overheid enkel garandeert in de formele sector ook uitzonderingen maakt wat voor een aantal informele straatverkoper een motief kan zijn om alsnog in de informele sector werkzaam te blijven. ‘Daarom is het dus zaak van de overheid om te zorgen dat informele straatverkopers formeel worden zodat ze belastingen gaan betalen en zich laten verzekeren bij gezondheidsverzekeringen’, aldus

Sandra. Afgezien daarvan, heeft iedere inwoner recht op zorg in Brazilië via het programma SUS. Dat betekent dat iedere inwoner zonder verzekering medische zorg moet krijgen. Die zorg kan je krijgen in staatsziekenhuizen en klinieken. Reden dat men een rechtszaak aangaat om in aanmerking te komen voor zorg in privé ziekenhuizen is omdat staatsziekenhuizen en klinieken worden overspoeld met mensen die medische zorg nodig hebben maar niet de capaciteiten en de mankracht hebben om dat op verantwoorde wijze te verlenen. Het programma SUS weegt niet op tegen de privé health system welke al bestond voor de introductie van de SUS. Formele arbeiders zijn verzekerd in de privé sector en kunnen profiteren van geavanceerde ziekenhuizen en zorg, tevens hebben de inwoners die verzekerd zijn altijd voorrang op diegene die niet verzekerd zijn. Daarbij is de overheidsinvestering in het publiek gezondheidssysteem minimaal en te weinig om de hoeveelheid onverzekerde inwoners in Brazilië te kunnen behandelen (Ludwig; Casagrande 2012). Met deze kennis en wetende dat een bovengenoemde rechtszaak te beginnen ook een lange procedure en papierwerk betekent, zou er kunnen worden gesuggereerd dat formeel worden met het programma MEI een goede optie is om in aanmerking te komen met de juiste en goede zorg. Toch doen niet alle straatverkopers dit. Perry (2007) vertelt dat het gebrek aan pensioen of gezondheidszorg voor informele arbeiders in de Dominicaanse Republiek niet bepalend is in welke mate de arbeiders werken in de formele sector overwegen (Perry 2007:73). Tevens geven informele arbeiders aan dat, omwille het lage inkomen of een 'rijk' leven, ze niet bereid zijn hun geld in zorgverzekering te investeren voor het geval ze het ooit nodig hebben met als gevolg dat het welzijn gedurende gezonde werkjaren verminderd (Perry 2007:73).

Dezelfde meningen heb ik geconstateerd bij de straatverkopers in Salvador. Ze trekken hun twijfels in hoeverre het geïnvesteerde geld in hun eigen gezondheidsverzekering ook weer terug te zien is zodra ze het nodig hebben. Wel geven de straatverkopers aan dat niet de gezondheidszorg maar wel het pensioen een belangrijke motivatiereden is om formeel te worden. Tevens blijkt uit meningen dan straatverkopers het onterecht vinden om alleen snelle zorg te bieden aan diegene die formeel zijn en geregistreerd staan. Wanneer ik verder over dit onderwerp in gesprek ga en zorgverzekering koppel aan belastingbetalers, word ik gelijk gecorrigeerd met het standpunt dat ook zij belastingen betalen: 'Wij betalen heel veel belasting. Alle producten hebben BTW. Het biertje wat ik aan het drinken ben heeft belasting...het is een schande'. Woede en frustratie word geuit over wantrouwen waar het belastinggeld aan word uitgegeven. Zo geven de straatverkopers aan dat het geld dat geïnvesteerd word in stadions en andere voorbereidingen op het WK volgens informele

straatverkopers eigenlijk in ziekenhuizen en zorg geïnvesteerd zou moet worden: ‘Die wereldkampioenschappen is alleen maar om straten te maken, met hetzelfde geld hadden ze 15 ziekenhuizen kunnen bouwen met alle juiste apparatuur. De mensen liggen nu op straat en medische hulp is een drama’. Goede medische hulp wordt daarom niet gekoppeld aan formeel zijn. Informele straatverkopers vinden dat ze recht hebben op goede medische hulp omdat ook zij belasting betalen door middel van aankoop en verkoop van eigen producten. Net zo goed dat straatverkopers het erover eens zijn dat de overheid faalt op het moment dat ze niet de juiste zorg kunnen bieden aan de Braziliaanse inwoners, ongeacht of ze formeel of niet formeel zijn, belasting of geen belasting betalen; het is hun recht. Het probleem van lange wachtrijen en te weinig overheidsinvestering in het publiek gezondheidssysteem is niet omdat informele straatverkopers geen belasting betalen over hun loon, maar is omdat de staat staatuitgave doet in de verkeerde bestemmingen, zoals een stadion. Dit betekent echter niet dat ze in aanmerking willen komen voor zorg in de privésector, maar dat zorg in de publieke sector verbeterd zou moeten worden. Grote investeringen in stadions worden gezien als een geldverspilling die vele zieke informele arbeiders en dus ook straatverkopers liever hadden gezien in publieke ziekenhuizen en apparatuur. De formele sector betreden als informele straatverkoper om meer gezondheidszorg te krijgen wordt gezien als een ‘kromme beredenering’: ‘want gezondheidszorg hoort niet af te hangen van de sector waarin je werkzaam bent’.

7.2 Waaron niet werken als formele straatverkoper?

De zojuist genoemde motivatieredenen om niet in de formele sector te werken maar in de informele sector te blijven werken kunnen doorslaggevend zijn. Toch, met het programma MEI die de Braziliaanse overheid als optie heeft gegeven, ziet het er naar uit dat de lasten zoals kosten om formeel te worden verminderd zijn en de straatverkoper van betere arbeidszekerheid kan profiteren die veel zorgen over medische lasten en andere kosten wegneemt. Met dit programma kunnen informele Braziliaanse straatverkopers hun beroep blijven beoefenen en toch van sociale en arbeidsrechten profiteren die formele arbeiders hebben. Ondanks het feit dat ongeveer de helft van de straatverkopers die ik heb gesproken niet op de hoogte zijn van dit programma, wat een verklaring kan zijn voor de nog vele informele straatverkopers, zijn er ook veel straatverkopers die zich bewust niet inschrijven voor dit programma om zich om te scholen als formele verkoper. Zojuist heb ik benoemd wat de beweegredenen zijn voor straatverkopers om de voorkeur te geven om in de informele sector te blijven werken. Maar zijn er ook beweegredenen voor straatverkopers om niet in de

formele sector te werken? De reacties van straatverkopers verdeel ik in drie categorieën: Bureaucratie en informaliteit, Braziliaanse oorlog is met de overheid en corruptie en informaliteit.

7.2.1 Bureaucratie en informaliteit

Zoals al eerder aangegeven is te veel papierwerk een belangrijke reden voor straatverkopers om tot de beslissing te komen niet formeel te worden. Zo blijkt ook uit de reacties van de gesproken straatverkoper in Salvador. Veel straatverkopers geven aan de overstap naar de formele sector niet te nemen aangezien te veel papierwerk het gevolg is; niet alleen het betreden van deze sector maar gedurende het hele jaar door. Ook met het programma MEI, die veel papierwerk versimpelt en versnelt, blijft het verplicht voor een straatverkoper om zich bij verschillende instanties aan te melden wil hij of zij formeel worden. Dit was tevens te merken bij straatverkopers die hun ongenoegen uiten over lange wachtrijen en ‘verspilde’ tijd die ze moesten besteden om aan hun jaarlijkse licentie te komen die toestemming geeft voor verkoop. Straatverkopers laten zich negatief uit over deze lange procedures en voor een aantal straatverkopers was dit zelfs de reden om niet een speciale licentie te halen die toestemming geeft om tijdens het WK te mogen verkopen: ‘al maanden staan er hele lange rijen voor het gemeentegebouw om aan een speciale licentie te komen, je mag blij zijn als je er één op dezelfde dag nog kan verkrijgen en dat je niet de volgende dag terug hoeft!’. Informele straatverkopers die geheel afhankelijk zijn van hun werk als straatverkoper werken vaak zes tot zeven dagen in de week als straatverkoper. De handelingen en ingevulde papieren die getroffen moeten worden om formeel te worden en formeel te blijven vergt daarom veel inspanning en energie. De geïnvesteerde uren hadden ze ook aan de verkoop van hun producten kunnen besteden en straatverkopers noemen deze uren dan ook ‘verloren tijd’: ‘ik werk zeven dagen in de week, dat zou betekenen dat ik in de avonds na werk ook nog eens allemaal papierwerk in moet gaan vullen. Ik kan mijn tijd wel beter besteden’, verklaart een informele straatverkoper van schelpen.

7.2.2 Braziliaanse oorlog is met de overheid

Aan de hand van de reacties ter voorbereiding op het WK zijn er veel meningen geuit over de Braziliaanse overheid. Vaak waren deze meningen negatief met betrekking tot vertrouwen over overheidsuitgave zoals in dit geval kosten die waren gemaakt om het land voor te bereiden op het wereldevenement voetbal wereldkampioenschappen. Veel straatverkopers geven aan ontevreden te zijn over de uitgaven die de overheid maakt met ‘hun’ geld. Een

straatverkoper die al ruim vijf jaar ijs verkoopt in het stadion Fonte Nova, uit zich gefrustreerd en boos over overheidsuitgave: ‘Toen Brazilië werd uitgekozen tot gastland van de wereldkampioenschappen was iedereen blij. Maar er is een keerzijde, Brazilië was heel goedkoop maar is tegenwoordig heel duur geworden. Alleen al de federatiewedstrijden heeft miljoenen gekost...publiekelijk geld! 90 procent of meer is alleen al geïnvesteerd in het stadion!’ Ook een straatverkoper rondom het stadion uit zijn onvrede over de Braziliaanse overheid wanneer ik vraag wat hij vindt van het nieuwe stadion: ‘we zijn niet verzekerd, we hebben geen school, we hebben geen gezondheidszorg. Brazilië gaat dit niet accepteren. Brazilië heeft geld liggen op straat, de Braziliaanse grond is heel rijk. Waar Brazilië een probleem mee heeft is met de overheid’. Ook reacties als ‘de Braziliaanse oorlog is met de overheid’ zijn veel gehoorde uitdrukking geuit door straatverkopers rondom het stadion en in drukke buurten zoals Avenida sete. Deze reacties laten zien hoe de straatverkopers onderscheid maken tussen Brazilië en de Braziliaanse overheid en zich daarom als Braziliaanse burger tegen de overheid kunnen keren. De informele straatverkoper in Salvador is trots op zijn stad en land maar tegelijkertijd zeer ontevreden over het beleid hierover. Deze ontevredenheid kan zich reflecteren in het hoge percentage informaliteit in Brazilië. Zoals al eerder gezegd kan het betreden van de formele sector gezien worden als een sociaal contract met de staat. Dit contract refereert naar structuur van belastingen, uitgave van de overheid en sociale bescherming. Dit onderscheid tussen de burger en staat door middel van een sociaal contract komt helder terug in de reacties van de straatverkopers. Het is een ‘wij/zij’ kloof die door het sociale contract aan elkaar hangt maar door onvrede van burgers over de staat alleen maar lijkt te verscherpen. De ontevredenheid en gebrek aan vertrouwen van informele straatverkopers over de uitgaven van de overheid en over de beperking in doeltreffendheid in sociale systemen is voor straatverkopers een reden om dit contract niet te tekenen. Formeel worden, word gezien als een samenwerking met de staat, de straatverkoper geeft wat en krijgt er vervolgens wat voor terug. Omdat de straatverkoper er voor zijn gevoel niks van terug krijgt of althans niet voldoende, zal hij of zij deze samenwerking niet aangaan en blijft het percentage informaliteit hoog.

7.2.3 Corruptie en informaliteit

‘Als corruptie een overtreding is, wat maakt dat van de overheid?’ staat er met grote graffiti letters op een vervallen muur niet ver van de binnenstad van Salvador. Corruptie is nog steeds een bekend fenomeen binnen de Braziliaanse natie-staat en is nog elke dag aanwezig in dialoog en gedachtes van inwoners in Salvador. Ook straatverkopers komen hier nog

regelmatig mee in aanmerking. Gevolgen van een corrupte overheid kan veel invloed hebben op de omvang van de informele sector in een natie-staat. Gevolgen zijn onder andere burgers die overheidsinstanties en politieke beslissingen wantrouwen. Veel twijfels worden er getrokken als het bijvoorbeeld gaat om de grote financiële uitgaven aan stadions. Straatverkopers in Salvador maken vaak de vergelijking tussen de uitgaven van stadions in Brazilië met de uitgaven die in voorgaande WK gastlanden zijn besteed en constateren hiertussen een groot verschil. Veel straatverkopers verklaren de hoge kosten die zijn gemaakt ter voorbereiding op het WK aan een corrupte overheid en politici die volgens de straatverkopers veel geld in eigen zak hebben gestoken.

Naast het feit dat straatverkopers en andere Braziliaanse inwoners vaak op tv en media worden ingelicht dat corruptie nog veel aanwezig is, worden de Braziliaanse informele straatverkopers ook in het dagelijkse leven geconfronteerd met corrupte eenheden. Dit blijkt onder andere uit reacties over circulerende straatverkopers die vaak niet in het bezit zijn van een licentie. Deze straatverkopers worden niet vaak gecontroleerd en veel van hen komen daarom niet in aanmerking met opzichters. Circulerende straatverkopers geven aan dat wanneer dit wel het geval is ze twee opties hebben, of in aanraking komen met een boete; of de opzichter een bedrag betalen die de opzichters in eigen zak steken.

De straatverkopers met vaste standplaats zonder licentie komen wel regelmatig in aanraking met opzichters. Een aantal van deze straatverkopers zonder licentie, maar ook straatverkopers met licentie, geven aan dat door 'mensen te kennen' je veel macht en zeggenschap kan creëren in de Braziliaanse maatschappij. Iemand kennen kan veel betekenen voor de manier hoe er met boetes of regelgeving wordt omgegaan. Hiermee wordt bedoeld dat illegale praktijken, zoals verkopen van producten zonder licenties in bepaalde omstandigheden vaak door de vingers wordt gezien mits het bekenden zijn van de opzichter. Het draait er niet meer om wat illegaal of legaal is, maar of je de juiste mensen en connecties om je heen hebt. Ook straatverkopers die risico's durven te nemen kunnen enigszins baat hebben bij corrupte ambtenaren, aldus straatverkopers in Salvador. Hiermee wordt bedoeld dat met een beetje onderhandelen en door de 'juiste' controleurs tegen te komen, informele straatverkopers controleurs kunnen omkopen om verder te gaan met de verkoop van producten zonder officiële licentie.

Vaak worden illegale praktijken of vriendjespolitiek als de normaalste zaak van de wereld gezien indien er een 'voor wat hoort wat' verhouding is. Zo blijkt dat na een uitgebreide lunch wanneer ik een interview heb met twee politieagenten bij een wegrestaurant. Er werd geen rekening gevraagd en de lunch werd niet betaald. Na een aantal vragen te hebben gesteld

begreep ik dat ik te maken had met ongeschreven wet: de politieagenten hebben gratis lunch in ruil voor extra toezicht en aandacht voor de veiligheid van het restaurant en personeel. Informele straatverkopers komen zowel direct als indirect in aanraking met corruptie in eigen voordeel of niet.

Transparante beleidsvoering

Over het algemeen zijn de aangesproken informele straatverkopers vooral boos over hoe zij als informele straatverkopers worden benaderd door de overheid, hoe beslissingen worden gemaakt over hen en over de rest van de bevolking zonder dialoog en hoe de lagere klasse van de bevolking onder het welzijn van de rijkere klasse moeten lijden en ze niet gelijke kansen krijgen. Straatverkopers die mijn vragen beantwoordden of in gesprek waren met mij verheieven vaak hun stem en maakte associaties tussen overheid en niet nader te noemen scheldwoorden. De gesproken straatverkopers menen recht te hebben op meer zekerheid en een transparantere beleidsvoering. Ze hebben de overtuiging dat het slinken van de informele sector, door de straatverkoper te verleiden met voordelen die ze kunnen krijgen in de formele sector, niet de eerste stap is naar deze zekerheid. Verandering moet beginnen bij de overheid en meer transparantie wordt gevraagd. Ze willen weten op welke basis de overheid beslissingen maakt waar zij onderdeel van zijn. Ze geven aan dat er hierdoor meer begrip zal worden geuit naar de overheid en vertrouwen gecreëerd kan worden. Echter zijn de informele straatverkopers ook van mening dat door meer in dialoog te gaan tussen de straatverkopers en de overheid, er betere en bevredigendere beslissingen genomen kunnen worden. Bovendien zullen ze zich meer gewaardeerd voelen. Een informele straatverkoper van schelpen geeft aan: ‘Zij willen alles van ons weten maar wij weten niks van hen en waar ons geld naar toe gaat. Inschrijven in de formele sector betekent tot op de voet gevolgd worden (...) Brazilië heeft zoveel te bieden...goede grond, hardwerkende mensen, het probleem ligt bij de overheid; die moet veranderen. Als zij veranderden, veranderen wij ook’.

Als de beleidsterreinen van het IOL om de informele sector te verminderen gespiegeld worden aan de zojuist genoemde meningen, zal de Braziliaanse overheid meer het vertrouwen moeten winnen van de informele straatverkoper. Dit vertrouwen kan niet worden gewonnen zolang de informele straatverkoper geconfronteerd wordt met corruptie en sociale ongelijkheid. Vertrouwen kan worden gewonnen door onder andere punt drie ‘sociale dialoog, organisatie en vertegenwoordiging’ en punt vier ‘bevorderen van gelijkheid en het aanpakken van discriminatie’ beter toe te passen. Daarentegen blijkt uit dit onderzoek dat enkel door deze beleidsterreinen in te voeren het vertrouwen niet volledig gewonnen kan worden.

Corruptie en een onvoldoende transparante beleidsvoering zijn obstakels die het vertrouwen van de informele straatverkoper in de overheid in de weg staan.

Conclusie

Overheidsuitgaven worden bepaald door overheidsbestedingen en overdrachtsuitgaven zoals uitkeringen, pensioen en AOW. Om deze uitgaven te kunnen financieren is er geld nodig die door belastingheffing van het nationale inkomen en door de nationale consumptie wordt bereikt. 52 Procent van alle werkzame inwoners in Brazilië werkt in de informele sector. Het gaat hier dus om veel inkomens zonder belastingheffing. Een logische beredenering zou zijn dat met weinig nationaal inkomen er te weinig geld overblijft om iedereen van uitkeringen en andere sociale zekerheden te kunnen voorzien. Daarbij drukt het hoge percentage informaliteit op de productiviteit van de formele sector. Het beïnvloedt de mate van productiviteit in de formele sector die door de oneerlijke concurrentie impact heeft op inkoop en strategie van een formeel bedrijf. Dit kan zich weer reflecteren in het welzijn van de nationale economie. Echter, een natie heeft ook baad bij de informele economie. Zo verlaagt het percentage werklozen en kunnen ook formele bedrijven profiteren van informele arbeiders door middel van outsourcing of freelancen. Toch doet de Braziliaanse overheid pogingen om de informele sector te verminderen. Zo heeft ook Salvador te maken met programma's en beleidsveranderingen die de informele arbeider moet stimuleren formeel te worden. Salvador kent een hoog percentage informele arbeiders. Veel informele arbeiders in Salvador bestaat voornamelijk uit straatverkopers. Dit hoge percentage kan verklaart worden door de rijke geschiedenis waarbij veel Afrikaanse slaven werden vervoerd naar de staat Bahia en daar vervolgens het beroep 'straatverkoper' hebben geïntroduceerd en gepraktiseerd. Ook de industriële revolutie en het neo-liberale systeem hebben ervoor gezorgd dat veel binnenlandse inwoners vertrokken naar grote steden en daar op zoek gingen naar welzijn en geluk. Bij gebrek aan werk in de formele sector ontstond er een groei in arbeiders in de informele sector. Dit blijkt ook uit een deel van de reacties van de onderzoeksgroep van dit verslag. Een aantal informele arbeiders geeft namelijk aan in de informele sector te werken omdat er te weinig werkgelegenheid is in de formele sector. Weinig werkgelegenheid in de formele sector is daarom een factor die gedeeltelijk antwoord geeft op de deelvraag: *'Welke factoren hebben ervoor gezorgd dat mensen in de informele sector gaan werken?'*. Ook worden er redenen genoemd om in de informele sector te blijven werken; er is veel bureaucratie en men heeft geen tijd om al het papierwerk in te vullen die de formele sector vergt. Verder geven veel straatverkopers in Salvador aan in de informele sector te werken vanwege de voordelen die hiermee gepaard gaan, namelijk meer flexibiliteit om een eigen werkdag in te vullen, ondernemerschap en geen extra kosten aan belasting afdragen of zorgverzekering.

Toch brengt werken in de informele sector ook nadelen voor de arbeiders mee, namelijk het buitengesloten worden van arbeidsrechten en zorgverzekeringen. Door het hoge percentage informele arbeiders in Brazilië, met als gevolg dat deze arbeiders buiten gesloten worden van arbeidszekerheden, heeft de Braziliaanse staat programma's opgezet om de informaliteit te verminderen. Het programma MEI is een lange termijn strategie die de overheid aanbiedt om meer zekerheden te bieden voor informele arbeiders door ze te begeleiden bij het proces om te formaliseren en dit tevens te vergemakkelijken. Hierdoor kan de staat bovendien staatsinkomen genereren doordat het aantal formele arbeiders stijgt en informele arbeiders slinkt. Desondanks kunnen veel informele straatverkopers zich deze lange termijn visie niet permitteren. Om te kunnen overleven werken informele straatverkopers met korte termijn strategieën; elke dag is een nieuwe dag om te proberen zoveel mogelijk inkomen te genereren.

Het maandelijkse inkomen van een informele arbeider is te laag om formeel te worden omdat het volledige inkomen nodig is om te kunnen leven en er daarom te weinig geld overblijft om af te dragen aan de staat. Dit is onder andere een antwoord op de eerste deelvraag: *'Welke factoren zorgen ervoor dat programma's die transactie van de informele sector naar de formele sector proberen te stimuleren niet altijd werken?'*

Andere redenen zijn volgens de onderzoeksgroep gebrek aan vertrouwen in de overheid. Brazilië heeft nog steeds met veel corruptie te maken. Mensen confronteren dagelijks ongelijke kansen, direct of indirect, en veel geld lijkt te 'verdwijnen'. Dit althans volgens de onderzoeksgroep in deze scriptie, de informele straatverkoper in de stad Salvador. Veel reacties van de informele straatverkopers in Salvador geven aan er weloverwogen voor te hebben gekozen geen belasting af te dragen aan de staat door zich niet te laten inschrijven in de formele sector. Ze zijn zich bewust van de persoonlijke gevolgen, zoals geen ziekteverzekering, geen kans op uitbreiding van eigen onderneming, geen arbeidszekerheden, pensioen of AOW. Gedeeltelijk zijn ze zich ook bewust van de maatschappelijke gevolgen, namelijk te weinig belastingheffing waardoor de staat in mindere mate overheidsbestedingen kan plegen. Toch blijkt dat de informele straatverkoper voornamelijk de overheid verantwoordelijk stelt voor de lage werk- en leefomstandigheden van elke Braziliaanse inwoner dus ook die van de informele arbeider. Evenementen als het WK roept veel woede en verbijstering op bij informele straatverkopers; want als er geen geld is voor ziekenhuizen hoe kan er dan zoveel geld geïnvesteerd worden in stadions? Vragen als 'waar komt dat geld vandaan?' en 'waar gaat dat geld naartoe?' zijn veelvoorkomende reacties van straatverkopers gedurende mijn veldwerk. Deze reacties en woede hebben een direct verband met het wantrouwen en argwaan die veel gesproken straatverkopers hebben tegen de overheid.

Informele straatverkopers hebben zich uitgesproken over het weinig vertrouwen die ze hebben in het overheidsbeleid, de overheidsbestedingen die bij verkeerde bestemmingen terecht komen, veiligheid en corruptie. Dit heeft weer een directe link met het hoge percentage informaliteit. Literatuur wijst erop dat bij gebrek aan vertrouwen in de overheid het aantal informele arbeiders stijgt (Perry 2007). De informele sector zal daarom niet slinken mits er meer vertrouwen wordt gewekt door de overheid bij de informele arbeider. Dit vertrouwen vraagt minder corruptie, meer sociale dialoog en een transparanter overheidsbeleid waarbij de informele arbeiders het eens zijn met de genomen beslissingen en financiële uitgaven. Mijn onderzoeksbevindingen sluiten hierop aan. Benamingen als ‘verborgen werkloosheid’ of ‘overlevingsstrategie’ zijn dan niet altijd geplaatst. Uit dit onderzoek blijkt dat er veel informele straatverkopers de keuze hebben tussen werken in de formele en informele sector en met de opgezette programma’s als MEI word deze keuze naar formaliteit steeds meer gestimuleerd. Toch kiezen veel straatverkopers van mijn onderzoeksgroep ervoor informeel te blijven. Hieruit valt te concluderen dat ondanks de vele voordelen die de formele sector biedt, de omvang van de informele sector in stand blijft niet alleen uit oorzaken zoals armoede, hoge percentage werkloosheid en dus geen andere keus hebben dan werken in de informele sector om de arbeider en zijn familie te kunnen onderhouden maar er nog vele andere motieven zijn. Er kan worden geconcludeerd dat de onderzoeksbevindingen van deze scriptie aansluiten op de zeven beleidsterreinen die het ILO heeft geformuleerd. Dit zijn terreinen die worden gezien als belangrijke factoren die de overgang van informeel werken naar formeel werken kunnen stimuleren. Terreinen waar Brazilië volgens de onderzoeksgroep, de informele straatverkoper in Salvador, nog niet volledig aan voldoet. Het gaat voornamelijk om de terreinen omtrent sociale dialoog, het aanpakken van discriminatie en de uitbreiding van de sociale bescherming. Dit zijn tevens de punten die een belangrijke rol spelen in het overwinnen van vertrouwen van de informele straatverkoper naar de overheid toe; een grote motivatiefactor waarom enkel programma’s als MEI niet kunnen voldoen aan de stimulans van de transactie van de informele sector naar de formele sector.

Bibliografie

Andrews, D, Aida Caldera Sánchez en Åsa Johansson

2011 Towards a Better Understanding of the Informal Economy. Economics Department Working Papers 873. Elektronisch document:
<http://dx.doi.org/10.1787/5kgb1mf88x28-en>

Roy, Ananya en Nezar AlSayyad

2004 *Urban Informality: Transnational Perspectives from the Middle East, Latin America, and South Asia*. Oxford: Lexington Books

Barros, R.P. en Miguel Foguel

2000 Focalização dos gastos públicos sociais e erradicação da pobreza no Brasil. In: Henriques, R. Desigualdade e pobreza no Brasil. Rio de Janeiro: IPEA, 2000.

Braga, Thaiz

2003 A Ocupação Informal na Região Metropolitana de Salvador: uma análise das décadas de oitenta e noventa. Afstudeeropdracht aan de universiteit de Campinas. Elektronisch document:
http://www.abep.nepo.unicamp.br/docs/anais/pdf/2002/gt_trb_st26_braga_exto.pdf

Cacciamali, Maria Cristina

2000 Globalização e processo de informalidade. Economia e Sociedade, Campinas 14: 153-174

Chen, Martha Alter

2007 *Rethinking the informal economy: linkages with the formal economy and the formal regulatory environment*. Verslag Department of Economic and Social Affairs 46, New York (laatst geraadpleegd: 25/07/2014).

Cordeiro, Felipe Rafael de Sousa

2012 As vantagens e desvantagens apresentados aos micro empreendedores individuais com promulgação da lei 128/2008. Paraíba: Universidade de Paraíba. Campina Grande PB

Dieese

2013 Redução da informalidade por meio do diálogo social. Elektronisch document:
<http://www.dieese.org.br/projetos/informalidade/relatorioPlenariaCCSCSMontevideuMAR2013.pdf> (laatst geraadpleegd 10/07/2014)

Durães, Bruno José

2002 *Trabalho Informal : um paralelo entre os trabalhadores de rua da cidade de Salvador no século XIX e no século XXI*. Caderno CRH, Salvador 37: 289-308

ÉPOCA

2006 A riqueza falsificada. <http://revistaepoca.globo.com/Revista/Epoca/0,,EDR74273-6009,00.html>>. Acesso. (laatst geraadpleegd: 10/6/2014)

International Labour Organization 2012

2013 *The informal economy and decent work: a policy resource guide supporting transitions to formality*. International Labour Office, Geneva: Employment Policy Department Geneva ILO

Jakobsen, Kjeld

2000 *A dimensão do trabalho informal na América Latina e no Brasil*. In: *Mapa do Trabalho Informal: Perfil socioeconômico dos trabalhadores informais na cidade de São Paulo*: 13-18. São Paulo: Fundação Perseu Abramo

Jong-Sung, You

2005 A Comparative Study of Inequality and Corruption. *American Sociological Review* 70 (1): 136-157

Ludwig, R. en Lucas Casagrande

2012 The SUS its relationship with private health care system in Brazil. State University of Rio Grande do Sul: Porto Alegre. Elektronisch document: <https://www.escholar.manchester.ac.uk/api/datastream?publicationPid=uk-ac-man-scw:199547&datastreamId=FULL-TEXT.PDF>

Martins, R en Osmir Dombrowski

2000 *Mapa do trabalho informal na cidade de São Paulo*. In: *Mapa do Trabalho Informal: Perfil socioeconômico dos trabalhadores informais na cidade de São Paulo*: 24-40. São Paulo: Fundação Perseu Abramo

Neri, Marcelo

2006 *Informalidade*. Rio de Janeiro: IBRE/FGV

Oliveira, de, Roberval Passos en Jorge Alberto Bernstein Iriart

2008 Representações do trabalho entre trabalhadores informais da construção civil. *Psicologia em Estudo*, Maringá 13(3): 437-445

Palmade, Vincent en Andrea Anayiotos

2005 Rising informality. Washington: World Bank. Elektronisch document: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/11209/333200298Palmade1Anayiotos.pdf?sequence=1>

Pastore, José

2014 Trabalho informal. <http://www.josepastore.com.br/artigos/ti/index.htm>. (laatst geraadpleegd: 10/7/2014)

Perry, Quillermo

2007 Informality: exit and exclusion. Washington: World Bank publications

Ribeiro, Roberto

2000 Causas, Efeitos e Comportamento da Economia Informal no Brasil. Universidade de Brasilia, scriptie economie in de publieke sector. Elektronisch document: <http://www.receita.fazenda.gov.br/Publico/estudotributarios/TrabAcademicos/Textos/RobertoCausasEfeitoseComportamentodaEconomiaInformalnoBrasil.pdf>

Rossum, J.T.H. van

2013 *Brazilië: De opkomst van een supermacht. Economische en sociale ontwikkelingen na 1985.* Elektronisch document: <http://dspace.library.uu.nl/handle/1874/280274>. (laatst geraadpleegd op 23/01/2014)

Sabrae

z.j. Microempreendedor individual conta com o Sabrae. <http://www.sebrae.com.br/sites/PortalSebrae/sebraeaz/Microempreendedor-Individual-conta-com-o-Sebrae> (28/06/2014)

Seligson, Mitchell A

2002 *The Impact of Corruption on Regime Legitimacy: A Comparative Study of Four Latin American Countries*. The Journal of Politics 64 (2):408-433

Skidmore, Thomas E

1999 *Brazil: five centuries of change*. New York: Oxford university press

Singer, Paul

2000 *O trabalho informal e a luta da classe operária. In: Mapa do Trabalho Informal: Perfil socioeconômico dos trabalhadores informais na cidade de São Paulo*: 11-13. São Paulo: Fundação Perseu Abramo

Steinbrink, Malte, Christoph Haferburg en Astrid Ley

2014 Festivalisation and urban renewal in the Global South: socio-spatial consequences of the 2010 FIFA World Cup South African Geographical Journal Vol. 93:1, Routledge.

Tiriba, Lia

2003 O trabalho no olho da rua: fronteiras da economia popular e da economia informal. Proposta 97: 38-49

Ulyssea, Gabriel

2006 Informalidade no mercado de trabalho brasileiro: uma resenha da literatura. Revista de Economia Política 26 (4): 596-618

Weert, Marcel, de,

2005 Grootgrondbezit in Bahia; Impressies van de huidige realiteit. Afstudeerscriptie Sociologie. Erasmus Universiteit Rotterdam, augustus 2005

Bijlage I Regelgeving licentie straatverkopers

ATOS DO PODER LEGISLATIVO

LEI Nº 5.380/98.

LEI Nº 5.381/98.

Renova o reconhecimento de Utilidade Pública Municipal do Centro Espírita Cristo Redentor.

Renova o reconhecimento de Utilidade Pública Municipal do Centro Espírita Cavaleiros da Luz.

DA BAHIA, O PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, CAPITAL DO ESTADO

DA BAHIA, O PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, CAPITAL DO ESTADO

Faço saber que a Câmara Municipal decreta e eu sanciono a seguinte Lei:

Faço saber que a Câmara Municipal decreta e eu sanciono a seguinte Lei:

Art. 1º - Fica renovado o reconhecimento de Utilidade Pública Municipal do Centro Espírita Cristo Redentor, objeto da Lei nº 1.313, de 16 de junho de 1992, conforme disposto no art. 2º, da Lei nº 4.420, de 19 de novembro de 1991.

Art. 1º - Fica renovado o reconhecimento de Utilidade Pública Municipal do Centro Espírita Cavaleiros da Luz, objeto da Lei nº 3.247, de 13 de novembro de 1992, conforme disposto no art. 2º, da Lei nº 4.420, de 19 de novembro de 1991.

Art. 2º - Esta Lei entra em vigor na data de sua publicação.

Art. 2º - Esta Lei entra em vigor na data de sua publicação.

GABINETE DO PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, em 08 de junho de 1998.

GABINETE DO PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, em 08 de junho de 1998.

- ANTÔNIO BABASSAHY - Prefeito
GILDÁSIO ALVES XAVIER - Secretário Municipal do Governo
JOSÉ CABRAL FERREIRA - Secretário Municipal da Administração
JORGE LINS FREIRE - Secretário Municipal da Fazenda

- ANTONIO IMBASSAHY - Prefeito
GILDÁSIO ALVES XAVIER - Secretário Municipal do Governo
JOSÉ CABRAL FERREIRA - Secretário Municipal da Administração
JORGE LINS FREIRE - Secretário Municipal da Fazenda

ATOS DO PODER EXECUTIVO

Decreto Nº 12.016, de 08 de junho de 1998

Dispõe sobre a localização e funcionamento do comércio ambulante e de prestação de serviços em logradouro público do Município do Salvador e dá outras providências.

O PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, CAPITAL DO ESTADO DA BAHIA, no uso de suas atribuições,

DECRETA:

Art. 1º - A Autorização de Uso de logradouro público para exploração de atividades informais de comércio ambulante e de prestação de serviços, exercidas por Vendedores Ambulantes e Prestadores de Serviços, será outorgada à pessoa física, a título precário, em caráter pessoal e intransferível, em conformidade com as normas estabelecidas no presente Decreto, respeitadas as demais disposições incidentes.

Parágrafo único - No caso de morte do titular, poderá ser liberada nova Autorização para o herdeiro legalmente habilitado, ressalvado, em qualquer hipótese, o interesse público para efeito de outorga.

Art. 2º - O pedido inicial de Autorização será feito através de requerimento próprio, dirigido à Secretária Municipal de Serviços Públicos - SESP, instruído com os seguintes elementos:

- I. documento de identidade;

- II. comprovante de residência;
III. carteira de saúde, para aqueles que pretendam comercializar produtos alimentícios;
IV. indicação da atividade a ser desenvolvida, produto ou serviço a ser comercializado, identificação do equipamento e indicação do trajeto ou ponto fixo de comércio;
V. 02 (duas) fotos 5x7.

§ 1º - A Autorização será concedida observando-se a ordem cronológica de entrada dos requerimentos, avaliação técnica do setor competente da SESP e comprovação de pagamento de taxa e preços públicos municipais.

§ 2º - A instalação do equipamento somente será permitida após a expedição da competente Autorização de Uso e deverá ser efetivada dentro do prazo de 72 horas, contadas a partir da expedição do respectivo Alvará.

§ 3º - A Autorização outorgada não habilita o titular para o exercício da atividade durante os períodos previstos no Calendário de Festas Populares do Município, que observarão normas específicas da SESP.

Art. 3º - A renovação da Autorização será feita anualmente, na época própria, dispensada a formalidade do requerimento, mediante apresentação do Documento de Arrecadação Municipal - DAM, devidamente quitado.

Art. 4º - As hipóteses de isenção de pagamento de taxa estão estabelecidas no Código Tributário e de Rendas do Município de Salvador e, per analogie, serão estendidas aos preços públicos.

Art. 5º - A exploração de atividades informais de comércio

Salvador, 08 de junho de 1998

ambulante e de prestação de serviços em logradouro público, em ponto fixo ou na modalidade circulante, serão permitidas, exclusivamente, à pessoa física, vedando-se a exploração de mais de um equipamento por uma mesma pessoa, ainda que em lugares distintos.

Art. 5º - As atividades informais referidas neste Decreto somente poderão ser exercidas com os seguintes equipamentos, facultado à SESP decidir pela adoção de modelos padronizados:

- I. Banca desmontável com dimensões de até 1,05x0,80m;
- II. Tábuleiro com dimensões de até 1,20x0,80m;
- III. Equipamento móvel, sobre rodas, movido à tração humana ou tipo rebocue, com dimensão máxima de 0,95x1,35m;
- IV. Recipiente tipo mala com tampa, com dimensão máxima de 0,80x0,50m;
- V. Isopor, com tampa, com capacidade para 50 litros;
- VI. Mostruário ou criveta, com dimensão máxima de 0,90x1,20m;
- VII. Cantimplora;
- VIII. Cestos de vime e/ou garrafas térmicas;
- IX. Pequenos recipientes, com capacidade para 30 litros;
- X. Cadeira de engraxate;
- XI. Máquina fotográfica tipo lambe-lambe;
- XII. Máquina com esmeril tipo amolador de facas, tesouras, silecotas, etc.

Parágrafo único - A utilização de qualquer outro tipo de equipamento para o exercício da atividade de comércio ambulante ou de prestação de serviços dependerá de expressa autorização da SESP.

Art. 7º - Portaria da SESP definirá os logradouros públicos onde se admitirá a prática de atividades informais de comércio ambulante e de prestação de serviços, bem como o número máximo de equipamentos.

Parágrafo único - Na definição dos logradouros públicos, pela SESP, serão considerados os seguintes aspectos:

- I. Fluxo de pessoas que favoreça o exercício da atividade;
- II. Espaço livre para instalação do equipamento e mercadorias;
- III. Livre circulação de pedestres e veículos.

Art. 8º - O exercício de atividades informais de comércio ambulante e de prestação de serviços em logradouro público poderão funcionar durante todos os dias da semana, dentro do horário fixado no Alvará de Autorização.

Art. 9º - É expressamente vedado o exercício de atividades informais de comércio ambulante e de prestação de serviços nos seguintes locais:

- I. a menos de 10m (dez metros) de semáforos, dos pontos e terminais de transporte coletivo, rampas de acesso e descida de passarelas e viadutos;
- II. em frente a portas de entrada e saída de veículos;
- III. em áreas que possam perturbar a visão dos condutores de veículos;
- IV. em locais que comprometam a estética urbana, histórica, paisagística, a higiene, a preservação do meio ambiente, a tranquilidade pública e a segurança da população;
- V. a menos de 10m (dez metros) dos pontos de acesso à estabelecimentos de ensino, bancários, repartições públicas e prédios residenciais, salvo quando expressamente autorizadas pelos diretores das respectivas entidades;
- VI. a menos de 20m (vinte metros) de estabelecimentos que desenvolvam o mesmo tipo de atividade no campo formal.

Parágrafo único - A SESP poderá alterar, a qualquer momento, a localização dos vendedores ou prestadores de serviços, caso o funcionamento da atividade se torne prejudicial à circulação de pedestres, trânsito de veículos, à saúde dos logradouros públicos ou por outros motivos considerados de interesse público, devidamente fundamentado.

Art. 10 - Em nenhuma hipótese será permitido o comércio ambulante e a prestação de serviços nas seguintes condições:

- I. Com mercadorias no chão, espalhadas sobre lonas, plásticos e papéis;
- II. Penduradas em grades ou em cordas tipo varej;
- III. Em cantinho de mão;
- IV. Em barracas ou bancas com cobertura tipo sombreiro;
- V. Em faixas de pedestres e em passarelas;
- VI. Em interior de equipamentos de transporte coletivo.

Art. 11 - Não será permitida a comercialização, pelo Vendedor Ambulante, de:

- I. Bebidas alcoólicas;
- II. Armas, munição, facas e outros objetos considerados perigosos;
- III. Inflamáveis, corrosivos e explosivos;
- IV. Pássaros e outros animais, sendo vedada também a exploração de seus instintos e habilidades sob qualquer forma;
- V. Alimento preparado no local exceto cachorro-quente, pipoca, algodão doce, milho e emendado torrado, e cozido;
- VI. Qualquer outro produto que não os especificados na Autorização, ou que ofereçam perigo à saúde pública ou possa apresentar qualquer inconveniente, bem como aqueles vedados por lei.

Art. 12 - É proibido ao Vendedor Ambulante e ao Prestador de Serviços:

- I. Utilizar qualquer outro tipo de equipamento que não o determinado neste Decreto;
 - II. Colocar mesas e cadeiras em torno do equipamento, com exceção do assento de autorizado, quando for o caso;
 - III. Exceder os limites do equipamento para exposição dos produtos comercializados;
 - IV. Utilizar caixotes, tábuas, papéis, lonas ou qualquer outro meio destinado a ampliar o equipamento ou a área reservada a sua instalação;
 - V. Utilizar alto-falante e/ou congêneres, bem como a exibição de cartazes ou outros meios de publicidade nos equipamentos sem a devida autorização;
 - VI. Alterar a localização do equipamento sem expressa autorização da SESP;
 - VII. Alterar as especificações técnicas e/ou as dimensões dos equipamentos;
 - VIII. Transferir, no todo ou em parte, o equipamento ou o Alvará.
- Art. 13 - Ficam o Vendedor Ambulante e o Prestador de Serviços obrigados a:

- I. Manterem em dia o pagamento da taxa e preços públicos correspondentes ao exercício da atividade em logradouro público;
- II. Comercializarem somente os produtos especificados no Alvará de Autorização, dentro dos padrões estabelecidos, exercendo a atividade nos limites do local demarcado e dentro do horário estipulado;
- III. Comercializarem produtos em perfeito estado de conservação;
- IV. Manterem o equipamento e seu entorno em perfeito estado de conservação, higiene e limpeza, recolhendo o lixo em recipiente próprio em local e horário determinados pela LIMPURB;
- V. Manterem a higiene pessoal e do vestuário;
- VI. Portarem, durante o horário de funcionamento da atividade, o Crachá de Identificação, bem como, quando solicitado pela fiscalização da SESP, exibirem o documento de identidade.

Art. 14 - A Administração, quando entender conveniente, expedirá Notificação Preliminar, visando alertar ou esclarecer situações relativas a este Decreto, junto ao titular da Autorização.

Art. 15 - O não cumprimento dos dispositivos deste Decreto acarretará ao infrator as seguintes penalidades, que podem ser aplicadas em separado ou cumulativamente, pela mesma infração:

- I. Advertência escrita quando da ocorrência da primeira irregularidade cometida, com fixação de prazo de até 03 (três) dias úteis para regularização ou após expedição de Notificação Preliminar;

Diário Oficial do Município **Página 4**

II. Aplicação de multa;

III. Suspensão da atividade por até 30 (trinta) dias, quando da reincidência ou cometimento de outra falta, por ato do titular da CLF;

IV. Apreensão do equipamento e mercadorias;

V. Cassação da Autorização.

§ 4º - São infrações puníveis com multa, aplicada de forma cumulativa, as seguintes:

I. Exercer a atividade sem a devida autorização;	40 UFIR's
II. Comercializar produtos outros que não aqueles especificados na Autorização;	25 UFIR's
III. Alterar a localização do equipamento sem autorização da GESP;	25 UFIR's
IV. Modificar o modelo padronizado e aprovado pela Prefeitura;	25 UFIR's
V. Fazer uso de cobertes, tábuas, lonas ou qualquer outro meio destinado a ampliar o equipamento ou área reservada a sua instalação;	25 UFIR's
VI. Utilizar serviço de alto-falante e/ou congêneres, bem como subir, cartazes ou outros meios de publicidade nos equipamentos sem prévia autorização da GESP;	15 UFIR's
VII. Deixar de apresentar-se portando o crachá estabelecido pela GESP;	15 UFIR's
VIII. Não manter o equipamento ou a área onde o mesmo está instalado em perfeito estado de limpeza;	20 UFIR's
IX. Qualquer outras infrações que contrariem disposições deste Decreto ou demais normas e posturas municipais vigentes.	15 UFIR's

§ 2º - A apreensão da mercadoria e/ou equipamento ocorrerá quando o Vendedor Ambulante ou Prestador de Serviços transgredir qualquer uma das disposições previstas nos Art. 10 e 11 deste Decreto.

§ 3º - A cassação da Autorização ocorrerá nos seguintes casos:

I. Alteração das especificações técnicas e/ou dimensões do equipamento ou de sua localização;

II. Modificação da atividade comercial autorizada;

III. Não cumprimento, nos prazos estabelecidos, das normas previstas para o exercício legal da atividade;

IV. Cometimento de infrações puníveis com multas por mais de 02 (duas) vezes;

V. Ausentar-se do ponto de comercialização por um período superior a 30 (trinta) dias, sem comprovação do motivo justo perante a CLF.

Art. 16 - Em caso de reincidência, a multa será aplicada em dobro.

Art. 17 - Para liberação do equipamento e da mercadoria apreendidos, o Vendedor Ambulante ou o Prestador de Serviços deverá pagar uma multa prevista para a infração cometida, bem como atender as exigências estabelecidas na legislação aplicável à matéria, além de cumprir a obrigação de tirar o equipamento no prazo legal.

Parágrafo Único - Quando a apreensão recair sobre bens de natureza perecível, será aplicada a norma pertinente, contida na Lei 2.455/73, que trata a sua doação, após decorrido o prazo de 48:00 (quarenta e oito) horas.

Art. 18 - As penas de suspensão da atividade e de cassação da autorização serão aplicadas mediante procedimento administrativo, assegurado pelo direito de defesa.

Art. 19 - Das decisões que resultem aplicação de penalidade prevista no caput do Art. 15, cabe ao infrator defesa no prazo de 10 (dez) dias contados da CLF, contados do recebimento do ato.

Parágrafo Único - As penalidades referidas no caput deste Artigo não são julgadas, em primeira instância, pelo titular da CLF, e, em grau de recurso, pelo Conselho Municipal de Contribuintes, quando for o caso, e pelo órgão que apresentar no prazo de 10 (dez) dias, contados a partir da ciência da decisão, pelo Secretário de Serviços Públicos.

Art. 20 - Os equipamentos mencionados no Art. 6º deverão ser identificados pela GESP, contendo numeração, o código de atividade e o logradouro onde o mesmo se encontra instalado.

Art. 21 - Compete ao titular da GESP baixar normas complementares às disposições do presente Decreto, além das relacionadas com modelos padronizados, quantidade de equipamentos e logradouros liberados para os fins deste Decreto, bem como decidir sobre os casos omissos.

Art. 22 - As disposições deste Decreto deverão ser aplicadas sem prejuízo das normas contidas no Código de Polícia Administrativa do Município de Salvador.

Art. 23 - Este Decreto entra em vigor na data de sua publicação.

Art. 24 - Revogam-se as disposições em contrário.

GABINETE DO PREFEITO MUNICIPAL DO SALVADOR, em 06 de Junho de 1998.

ANTÔNIO IMBASSAHY
Prefeito

GILDÁSIO ALVES XAVIER
Secretário Municipal do Governo

RICARDO ANTÔNIO CAVALCANTI ARAÚJO
Secretário Municipal de Serviços Públicos

Secretaria Municipal da Fazenda — SEFAZ

PORTARIA Nº 033 / 98

O SECRETÁRIO DA FAZENDA DO MUNICÍPIO DO SALVADOR, no uso de suas atribuições legais:

RESOLVE:

Considerar prorrogado por 30 (trinta) dias, a partir de 07/06/98, o prazo estabelecido na Portaria nº 024/98.

GABINETE DO SECRETÁRIO MUNICIPAL DA FAZENDA, em 01 de Junho de 1998.

Jorge Lins Freire
JORGE LINS FREIRE
Secretário

CONSELHO MUNICIPAL DE CONTRIBUÍNTES
SEGUNDA JUNTA DE JULGAMENTO

PROCESSOS JULGADOS NA 6ª SESSÃO ORDINÁRIA DO DIA 14 DE MAIO DE 1998.

R E S O L U Ç ã o :

A SEGUNDA JUNTA DE JULGAMENTO DO CONSELHO MUNICIPAL DE CONTRIBUÍNTES DA SECRETARIA MUNICIPAL DA FAZENDA DA PREFEITURA DA CIDADE DO SALVADOR, CAPITAL DO ESTADO DA BAHIA, por unanimidade resolve julgar PROCEDENTE os Autos de infração e requir discriminados, ficando assim as autuadas condenadas ao pagamento dos débitos, nos valores atualizados monetariamente e acrescidos, nos atos dos pagamentos, das cominações atinentes.

AUTO DE INFRAÇÃO Nº	18789-C/94 - IES
AUTUADO	SERPLAN ENGENHARIA LTDA
ATUANTE(S)	LIVIA SANFALD
ADVOGADO	SUZANA VIANDA
RELATOR(A)	CARLOS JOSÉ DE PINHO ESPINHEIRA
INFRAÇÃO	ARTS. 92 E 93 DA LEI 4279/90

AUTO DE INFRAÇÃO Nº	18614-C/94 - IES
AUTUADO	ESCOLA SA JERÔNIMO
ATUANTE(S)	MARIA DE FÁTIMA DOMES
RELATOR(A)	CARLOS JOSÉ DE PINHO ESPINHEIRA
INFRAÇÃO	ARTS. 182 E 183 DA LEI 1824/66 (1989 E 1990)

Salvador, 09 de Junho de 1998